

კ ვ ა ლ ი

სალიტირატურო და სამეცნიერო ნახატებიანი გაზეთი. გამომდის ყოველ კვირა დღეს.

№ 13.

მარტი 20, 1894 წ.

№ 13.

შინაარსი: ლუდვიგ კოშუტი გ.—ელი, ქართული დრამატული საზოგადოების სეკრეტარი გ. წერეთლისა.—პოეტს, ლექსი სილოვანისა.—ჩემი თავგადასავალი აკაცისა.—არჩიხალდ როზბერი. *., დღესი ცხელისა.—კრიტიკა (ბნელი) ხომალდისა.—როგორ აშუბდა გელითი? გ. წერეთლისა.—უკასო, მითხრობა დღევნე მტკრელისა.

ლუდვიგ კოშუტი

ლუდვიგ კოშუტი არეშე ერთა ცხოვრება, რომელიც ისტორიული გარემოების ძალით წინ წასულა ჩვენზე და ბევრად უფრო განათლებულად ითვლება ჩვენი ისე სამავალითოა, როგორც მოწაფისათვის მისი მასწავლებლის თავგადასავალი. განათლებულ ერთა ცხოვრების შესწავლა ჩვენი სკოლა, რომელმაც უნდა გეასწავლოს მისი წარსული, მისი ის-

ლუდვიგ კოშუტი

ტორიული მოძრაობა, ავაცილოს მისი შეცდომა და შეგვათვისოს ყოველი გამოცდილება, რომლის საშუალებითაც იგი მიღწეულა ბედნიერების კარამდის. ამ მხრით განხილვა პუნჯრიის ეროვნული წარმატებისა და კოშუტის მნიშვნელობისა დიდი საინტერესოა და ჭკუის მასწავლებელია. როდესაც ნაპოლონ პირველი დამარცხდა და განიდევნა წმინდა ელენეს კუნძულზე, ევროპის სახელმწიფოთა თავისუფ-

ლად ამოისუნთქეს; იმათ თავიდან მოიშორეს ქვეყნის შემარყვევლი და შეუდგენ ახალდაწყობილების დაარსებას. ამის გულისათვის მოხდა ივენის მთელი ევროპის სახელმწიფოთა წარმომადგენლების კრება (კონგრესი). იქ დადგინეს საზოგადო ხელშეკრულება, რომელ სახელმწიფოს რა სახლები უნდა ჰქონოდა. ამ ხელშეკრულებას დაერქვა ევნის ტრაქტატი. რომელიც უფრო ძლიერი სახელმწიფო იყო, იმას მეტი ჰხდა საუფლისწულოდ, რომელიც სუსტი იყენ, იმათ ნაკლები. აი, ამისგანა ყველაზე უფრო მოგებული შეიქნა ავსტრიის სახელმწიფო. ამან ირჯუნა ყველაზე მეტი ნაწილი; მთელი სამხრეთ-დასავლეთის სლოვენის ტომები, ჰუნგარიის ქვეყნები, ჩრდილოეთის იტალია და ნაწილი გერმანიისა სულ ხელში ჩაიბლუჯა. მაგრამ უსამართლობას თავის მომაკვდივბელი სენი ყოველთვის თან დაჰყვება. აქაც ისე მოხდა. ავსტრიის ხელმწიფის წარმომადგენელმა მეტერნიხმა დაასჯელა თავის ხელმწიფეს ისეთი უცხო ტომები, რომელთაც სრულებით არ ეკანონიკობათ ავსტრიის ბატონობა: ესენი იყენ ლომბარდოვენციის იტალიელები, ჰუნგარები, გალიციელები ჩეხები და დასავლეთ-სამხრის სლავიანები. რაკი რომ ეს უცხო ტომის ხალხები ჩასვედეს ავსტრიის უფლებების ბოროტად, შემდეგ მეტერნიხმა გამოართვა ჯამუშოთა პოლიცია და აავსო ეს ქვეყნები თავის ავტრებით. იმათა მოვალეობა იყო ყურამახილობა; ყოველ წლობით და თითქმის ყოველ თვეობით უნდა შეედგინათ ავსტრიის მთავრობის მოხელეებს, რა ჰხდებოდა ან ჩრდილოეთის იტალიაში, ან ჰუნგარიაში, ან რუსინებში და გალიციის პოლშელეებში, ან სლოვაკეში. ხშირად მოხდებოდა, რომ მამა შეიღს აბეჭდებდა, ცალი ქმარს და მეგობარი მიეპოვებოდა. ამევე დროს მეტერნიხი და მისი იმპერატორი ფერდინანდ პირველი ცდილობდენ სხვა-და-სხვა ბიანების გამოკემით თავდაზნაურობა დეშორებინათ დაბალ ხალხთან, რომ პირველს მეორეზე გველენა არ ჰქონოდა, ქათალივის საღვდელთა პირები ჯამაკირის ძლივით თავისკენ მიემხროთ და ავტრებათ ვეგნებოთ, რომ იმათი საშუალებით უფრო ადვილად შეტყობთ: ენ არის მთავრობის მოწინააღმდეგე და ხალხის ერთგული კაცები; ხშირად ასეთს კაცებს საიდუმლოთ ეტყრდენ და ციხეში ჩასვამდენ. ტურნალ-გაზეთებს ქვეყნის კულს მდგომარეობაზე არ შეეძლოთ ხმა ამოეღოთ, არც პოლიციელებისა და მთავრობის მოხელე კაცებზე, არც საღვდლოების უწყსო ყოფა-ქცეაზე. ამ სახით 1815 წლიდან დაწყებული 1830 წლამდის მეტერნიხს ისე ჰყავდა უცხო ქვეყნის ტომები ხელში ჩაჭერილი, რომ

ერთი ნათელი ზარი ხალხში აღარ ტრიალებდა. ავსტრიის ქვეშევრდომი ხალხები ქათალივის საღვდლოებისა და მთავრობის მოხელეებისაგან დატყვევული და გაცარკული იყო. ამ დროს საფრანგეთში მოხდა არეულობა და მეფე კარლოს მეათე ტახტიდან გადაადგეს. ამ გარემოებამ დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა ლომბარდოვენციელებზე, ჰუნგარებზე, გალიციის პოლშელებზე და სლოვაკეებზე; იმათ იფიქრეს: უსამართლობის თმენასაც სახლგარეულისაგან თავი ვაითავიუსულა, ჩვენ უცხო ტომები რაღა ვართ, რომ ავსტრიის ხალხი ასე გვიხარავსო. გამოჩნდა განსაკუთრებით ჰუნგარიაში საფრანგეთს გახდილი ახალ-გაზღობა, რომელიც დაუტრიალდა თავის ხალხს, დაუწყო წერა-კითხვის სწავლება და გონების განვითარება, გამართა თავის შკოლები და ამ შკოლებში ასწავილია ყმაწვილებს თავის სამშობლო ისტორიის, თვალ-წინ უყურებდა მათი ერის დიდებულ წარსულს და ახლანდელს მათს დამკირებას და დალაჩრებას. ამ დროებში გამოჩნდენ ერთგული მამულის შეიღები, რომელთაც დაამცირეს პოეტურს ჩანგზე სამშობლოს უბედური მდგომარეობა. ჰუნგარები თავისთავს უწოდებდენ ძველ მადიარებად. ამ დროს იყო, რომ ხალხში გავრცულდა შემდეგ ნაირი პატრიოტული ლექსება:

„მადიარ, იყავ უცხოელად
 ერთგული შერის ქვეყნისა;
 იქა ხარ დაბადებული
 და იქვე ჩახვალ საფლავისა“.

და ს.ე.

დაღვა ათას-რეას-მეორმოცე წელი, როცა ევროპაში ცოტადანათ მოჰხერა თავისუფლების სულომა. საფრანგეთმა უყენა მკავალით ეყება; ჯერ წინად იქ დაიბადა და ეროვნული გამგებო (კონსტიტუცია) უფრო თავისუფლი, ვიდრე უწინ იყო; ტურნალ-გაზეთებს ისე აღარ სდევნიდენ. მთავრობამ სცნო, რომ დეე, ეტყინალ-გაზეთობამ სწეროსო; იმათგან უფრო ნამდვილად შეეიტყობთ, ხალხს რა გულის ტყივილი აწუხებსო და მისს შესაფერად მივიღებთ საშუალებასო, რომ ხალხი აღარ განგვიდგესო.

აი, ამდროს გამოჩნდა ჰუნგარიაში ახალდაბადებული კომუტი, რომელმაც გამოსცა თავის სამშობლო ენაზე გაზეთი და ისე ხელოვნურად სწერდა, რომ ხალხს ესმოდა მისი გულისწილი. კომუტმა ისეთი გველენა მოიპოვა თავის ხალხში ექვსი წლის განმავლობაში, რომ ბოლოს ავსტრიის მთავრობამ მაინც კია ყურადღება მის მინაშენელობას და 1847 წელს რაკი თვით ჰუნგარიის ერმა აღიარა ის თავის წინა მომადგენლად ევნის პარლამენტში, შემდეგ ჰუნგარიის

ქვეყნის გული რომ მოგვა, მთავრობამაც დანიშნა იგი ფინანსის მინისტრად.

დადგა 1848 ლ 1849 წლებს ზ მოხდა ევროპის სახელმწიფოებში არეულობა. ავსტრიის ქვეშევრდომი უცხო ტომები აიშალენ, კოშუტმა ისარგებლა ამით ზ განუდგა მთავრობას. ჰუნგარიის ხალხმა იგი განაღდა ერის მოთავედ (დღეტატორად), რომ ავსტრიის მთავრობას შეზღობოდა. საეკირველი მხნეობა გამოიჩინა კოშუტმა ამდროს. მის დროშას ქვეშ შეიარაღდა და სალაშქროთ გამოეწყო ყოველი მამა-კაცი; ვისაც კი იარაღის ხმარება შეეძლო, ყველა გამოვიდა ბრძოლის ველზე. აი, ამდროს გამოჩნდა კოშუტის დიდი ნიჭი. მისმა შორს გამსჭვრეტელობამ აღმოაჩინა ხალხში, საცა კი იყო, ნიჭიერი და მკოდნე კაცი. იგი სხვის ნიჭს შუიით არ უშუტებდა, არც სხვის კუიერ რჩევას, არც სხვის გამოცდილებას უარს არ ჰყოფდა. სხვების სახელი არ ეხარბებოდა; ის იმდროს არ ამბობდა: თუ მე არ შევერიე ყოველ საქმეში, სხვას ჩემზე წინ არ გაეუშეგებო, თუ მე არ ვიქენი მბრძანებელი და ბატონი, ქვა-ქვაზედაც ნუ დარჩენილათ. არა, ის არავის ელობებოდა წინ, ყველას ხელს უმართავდა, არავის შუი არ უღვიოდა გულში, ყველას შემტყობობი და გამამხნეებელი ის იყო მამულის გულისთვის ბრძოლაში. აი, ამ თვისების წყალობით ქვეყნის ნიჭიერი შვილები მრავალი წააყენა წინ, დიდსა და პატარას შთაბერა ვაჟკაცობის სული. მისმა ააღვაწდა მხედართ-მთავრებმა დაამარცხეს რამდენჯერმე ავსტრიის ჯარება და, ის იყო ავსტრიის სახელმწიფო უნდა დანგრეულიყო, რომ, შინაურ სხვა-და-სხვა ტყამების ერთმანეთთან ბრძოლას და განქეთილებას არ დეფუარა ავსტრიის სახელმწიფო დარღვევისაკან.

1848 წელს ჰუნგარიის ერი მხოლოდ ამ შინაურმა მეზობელ ტომთა განხეთქილებამ დაამარცხა. მათმა მტრობამ ამდროს წამოჰყო თავი, კოშუტმა იხმარა ყოველი ღონისძიება, რომ მტერ-მეზობლის გული მოგვა, მაგრამ გვიან იყო.

ჰუნგარიის ქვეყანაში ძელითვანე სამი სხვა-დასხვა ტომი ცხოვრებდა: ჰუნგარები, სლავიანები და რუმინები. ისინი არიან შესაბუნებულნი ერთმანეთში; ჰუნგარები შეადგენდენ თავად-აზნაურობას და დიბალ ხალხს. დაბალი წოდებისანი იყენ აგრეთვე სლოვენის გვარნი და რუმინები. ესენი აძლევდენ ადგილის იჯარას ჰუნგარიის თავად-აზნაურობას, მაგრამ ვაჟრობა და აღზე-მციელობა მაინც სლოვენებისა და რუმინების ხელში იყო. ჰუნგარები კი მიწისა და ადგილების პატრონი იყენ. სლოვაკები და რუმინები ვაჟრობით ნელ-ნელა მდიდრდებოდენ. ეს სწყენდათ ჰუნგარიის თავად-აზნაურებს და ცდილო-

ბდენ მეზობელი სლოვაკები და რუმინები დაეხარათ. ამგვარად ჩამოეარდა ამ ერთს ქვეყანაში დასახლებულ მეზობელ ტომებს შორის განხეთქილება და დაუძინებელი მტრობა.

კოშუტი ხედავდა, რომ ამას კარგი ბოლო არ მოჰყებოდა თვით ჰუნგარიის ხალხისთვის და თავის განხეთქი აგრცლებდა აზრს, რომ ჰუნგარები და სლოვაკები მეგობარულად ყოფილიყვენ ერთმანეთში, პოლიტიკური კავშირი შეეკრათ და ერთად შეზღობოდენ მტერს—ავსტრიის სახელმწიფოს; მაგრამ კოშუტის აზრმა ეერ ჩააქრო მათში მეზობელური მტრობა. აი, დადგა ბრძოლის დრო და როცა ჰუნგარიელებმა განმარჯვეს, სლოვენები მაშინ მიემხრენ ავსტრიელებს და მათი მხედართ-მთავარი ელანი სლოვენების ჯარით მტრად შევიდა ჰუნგარიის სატახტო ქალაქში პეშტში. ხელმწიფე იმპერატორმა ნიკოლოზმაც ხელი მიაწვინა სლოვენებს, ჰუნგარების მტრობის გულისთვის; იგი დეცხმარა ავსტრიას და დასცა ჰუნგარიის ერი. ამითი ხელმწიფე ნიკოლოზმა ავსტრიის სახელმწიფოც მოიმალიერა და მისი ქვეშევრდომი სლოვენების გულიც მოიგო. აი, ამდროდან გაიდა ძირა პანსლავისტობამ ეეროპაში; ამდროდან სამხრეთის სლოვენთა ტომებს აქეს განზრახვა შეერთდენ ერთ ხალხთა რუსეთის იმპერატორის წინამძღოლობით. ამ აზრის მომწიფება დღესაც არ ასვენებს ავსტრიას.

ჰუნგარები დამარცხდენ 1849 წელს უფრო იმის გამო, რომ შინაურ მეზობელ ხალხთან სლოვაკებთან და რუმინებთან ეერ მოახერხეს მოყვრობა და პოლიტიკური კავშირი, რადგან მტრად იყენ გადაცილებულნი. კოშუტი ამას შემდეგ გადაეარდა უცხო ქვეყანას და სამშობლოში აღარ დაბრუნებულა. უკანასკნელს წელს ის ცხოვრებდა იტალიაში და მოკვდა ღრმა მოხუცებული. მას ჩაჰყდა სასულაეში ერთი მწუხარება: რომ ჰუნგარიის ერის დაცემა 1849 წელს მის მეზობელ ხალხებთან მტრობის ბრალი იყო. დღეს ჰუნგარია თითქმის გათავისუფლებულია, 1867 წლიდან დაწყებული, თუმცა კოშუტს ეს ნახევარი გათავისუფლება არ აქმაყოფილებდა და უარი თქვა, თავის სამშობლოში დაბრუნებაზე. აღბად ის მუდამ ესაჯუტებოდა თავის თანამემამულეებს ამნარი ანდაზით: „რაც მოგივა დაეითო, ყველა შენი თავითო.“

ქართული დრამატული სამოგადროების სემ-ბედი

ს რამდენჯერმე დაბეჭდილა ვაზეთ „იგერია-ში“ სამწუხარო განცხადება, რომლითაც ქართული დრამატული საზოგადოების გამგეობა გვაცნობებს თავის გაკვირვებულ მდგომარეობას.

საკვირველია, რომ ჩვენს დღიურს ვაზეთს, რომელიც გულმხურვალედ უნდა გაყარობოდეს ყოველ ქართულ საქველმოქმედო საქმეს, აქამდის ამ გაკვირვებაზე კონტრე არ დაუძრავს. ნუ თუ მართლა ჩვენი ქართული თეატრის ბედ-ილალი იმდენად არ არის ყურადღების ღირსი, რომ მისი სამწუხარო მდგომარეობა ჩვენ არ უნდა გვალღებდეს? ჩვენის აზრით ეს ერთადერთი დაწესებულებაა, რომელსაც იქნება ყველა ჩვენ საქველმოქმედო დაწესებულებაზე უფრო დიდი ღვაწლი მიუძღოდეს ქართველი ერის გამოღვიძებაში, ხალხის თვით-ცნობიერების მოყვანაში. ვინ არ იცის, რომ ეს ერთადერთი ხალხის საწერითელი სკოლაა, და ეს უფრო სკოლა ისეთი შევიწროებულს მდგომარეობაშია ჩვენივე საზოგადოების გულ-გრილობის გამო, რომ დღეს თუ ხვალ შეიძლება კიდევ დაიხუროს. რვა წელზე მეტია, რაც ქართული დრამატული საზოგადოება შედგა, წესდება დამტკიცდა, რამდენიმე თავგანწირულმა პირმა არ დაიშურა თავისი ცოდნა, გამოცდილება, სწავლა და შრომა, რომ ჩვენი თეატრის საქმე უფხვრე დამდაგაიყო. დადგა კიდევ, მოიტანა თავისი შესაფერი ნაყოფი და ახლა?... განა ახლა კიდევ უფრო თანაგრძნობით არ უნდა მოვეყრათ, რომ ეს ნორჩი ნაყოფი ჩვენი ეროვნების თვით-ცნობიერების ძირიანად არ გახმეს? ქართული თეატრი და ქართული სცენა იმდენად წინ წავიდა, რომ ჩვენზე ბევრად უფრო უკეთეს მდგომარეობაში მყოფი ერთი შენატრებს ქართულ რეპერტუარს, ქართულ მსახიობებს დასს. მერე რა უჭირსო ამ ქართულ დრამატულ საზოგადოებასო, იკითხავს მკითხველი? ის უჭირს, რომ თუ არ მივეშველეთ, ჩვენი უღარდლობისაგამო დღეს თუ ხვალ ისიც დაგვეხურება. დრამატულ საზოგადოებას ბევრი წევრები ჰყავს; ისინი წლიურად ვალდებულნი არიან შეიტანონ საწევრო ფული, მაგრამ რამდენია მათგანი, რომ ეს რამდენიმე წელიწადია, გრაში არ შემოუტანიათ. ყოველი საქველმოქმედო საქმე იმავე ერის გონების საღისინებლად და საჩრდილოებლად ამოსული ხეა, რომელიც ადვილად ხმება, თუ მას წვრილმანი ფესვები ნელ-ნელა მოსწყდა, მოექცა. ამ შემთხვევაში თითოეული წევრი იგივე წვრილმანი ფესვია, რომელიც ასაზრდოებს ქართულ თეატრის ხეს, თითოეული წევრის გულ-გრილობა და თავის

დროზე საწევრო ფულის შეუტანლობა ხომ იგივე ფესვის გახმობაა. და მართლაც ჩვენი ქართული დრამატული სცენა ახლოა გახმობაზე; მისი წევრები აღარ ასაზრდოებენ მას. აი, ესეც ერთი ჩვენი ქართველური დაუღვერობაა. საკვირველი უბედურება სპირის ყოველს ჩვენს საზოგადო საქმეს. თითქოს ყმაწილესაგან ვიქცევით? მიზნაველობა დიდა ჩვენში; გინდა განათლებული საზოგადოების ერთი ფერი გვედვას და ის კივერ შეგვიგინა ამ სურვილს რა ვალდებულება მოსდევს. როგორც სხვა განათლებულ ქვეყნებში სწევით, ჩვენც ეს ვაფუძუნებთ სხვა-და-სხვა საზოგადოებას; მაგრამ სამწუხაროდ დავეციყუნია, რომ ასეთ საქველმოქმედო საქმის დაფუძუნებას უნდა შეუკითხავა, შემწეობა, უნდა მოვლდა და ყურის გდება, როგორც ყოველს ჩინებულს ბაღს, რომელიც მხოლოდ-ღა მაშინ ხარობს, მაშინ მოაქვს ჩინებული ნაყოფი, როცა ნიადაგ უელი, რწყავს, მარჯავს, ანატეხებს, მყინს და ვადაყინს. საქმე დაწყება კი არ არის საქმელო და მასთან სასახელო, საქმე მისი დამთავრება, მისი საზარდობაა. დაწყებით უნდა რიცი დაიწყებს დიდ საქმეს, მაგრამ ბოლომდის მხოლოდ ჭკუიანი, მხნე შრომის ამტანი, თავ-განწირული კაცი გაიტანს. ჩვენ კი საქველ-მოქმედო საქმეს დღეს რომ აღტაცებით ეკიდებთ ხელს, ხვალ ყმაწილესაგან გული გვიგრიდებთ და მისი ჯავრი აღარ ვივალტებ, ბუწსაგან მოვიხანისებთ. აი, ასეთი საზოგადოებისა და ერის ცხოვრება მუდამ ფუტკია და წარმატებალი, ცხოვრება თამაშობა ნურავის ჰგონია. ის არის საშინელი ბრძოლა თვით-არსებობის გულისთვის და რომელს ერსაც ამ ბრძოლაში სულგრძობა, მოთმინება და გამძლეობა არა აქვს, ის ვერც დაიქალებს ასეთი ბრძოლის ატანას; ის მიუცილებლად დღეს თუ ხვალ უნდა მოისპოს. ამასაც ნუ დავეიწყებთ, რომ ჩვენს ბედში მყოფს ერს უფლება არა აქვს იფიქროს: დღეს რომ ასეთი საქველ-მოქმედო საქმე ჩამფუშოსო და მომეშალოსო, ხვალ-მეორეს დაეფუძნებ და ავაყვებებო. ტუყილია ეს იმედი. ცხოვრების დამაპროკოლებელი გარემოება ამის თანა ერს არ უტდის. ის ნიადაგ ხელში შეჩერება მას. რაც ხელიდან გაეარდება, ის საუკუნოდ დაკარგულია, იმას მივორედ ვეღარ ჩაივლებს ხელში. აი, ეს უნდა გვაფრთხილებდეს დღეს; რააც გვაქვს, იმას კარგად უნდა მოუაროთ, ხელიდან არ გაუშვათ, გულ-გრილად არ მოვეკიდეთ მას.

ჩვენს დრამატულ საზოგადოებას ჩვენი ბანკიდან ასი თუმანი ჰქონდა წლიურად მასაზრდოებელ წყაროდ დანიშნული და ესეც მოუტყავთ. რაღა ნუ გეში დარჩა ჩვენს სცენას, ჩვენს დრამატულს საზოგადოებას? სიკვდილის მეტი არაფერი. აი, ასეთია

ჩენი გულ-შემატვირობა, ჩენი ქველმოქმედობა, მაგრამ რა გვიტყობს? ჩენი მოღვაწენი დიდს ფაქცი-ფუტში არიან; ამ ერთ წუთას ათსა და ოცს სულ ახალ-ახალ ქვეყნის გამაკეთებელს პროექტებს გვიცხობენ. მათ შორის უფრო ჭკუიანი კი გულში იცინიან და თავის დამსახურებისთვის შესაფერ ჯილდოს მოელოან, რაკი ისინი საღვინო ტაბლას იმზადებენ, აბა, რას დავებენ, თუ ჩენს ქართულს დრამატულ სცენას ამდროს მოელის სიკვდილი უსაშუალოობის გამო. ასეთია დღეს ჩვენებური საქველ-მოქმედო საქმის ბოლო.

ბ. წერეთელი

პ ო ე ტ ს

„Ty samъ svojъ Vyсhнй судя!..“

პუშკინი

ენს უფრო ვერცინ გაზომავს
შენს მოთქმასა და მღერასა;
შენსაეთი ვერცინ მიხედება

შენის გულისა ძეგრასა.

* *

ვინც შენ გაძაგებს, ის ხშირად
ბრიყვი და უმეცარი;

კიურ გრძნობისთვის მის გული
დაჩლუნგულია, მკედარი.

* *

ან ჭკუა უჭირს—და შური
უბრძალებს იმას გონებას:—

ზიზლით შეყურებს შენს ნიქსა,
შენს წარმატებას, ქონებას.

* *

თუ ცამ მოგზავუნა—დე, ბრიყვმა
აძაგოს შენი კალამი:
ფილიდისა მტრობა გერჩიოს,
საზიზლარია სალამი!

* *

ნურც ტაშს აუყვები, ბრბოს ტაშსა:
არ ესმის შეუგუნებელსა—
და აქებს ხშირად შვილწივსა,
კიცხავს მის გამნათლებელსა.

* *

გულ-დინჯათ ასწონ-გაზომე
თეთი შენი აგლა-დიდება:
აეისთვის ტაში ნუ გინდა,
ნუ გინდა ყალბი დიდება.

* *

და ბრამბ კი—სადაც კარგი ხარ,
შენი ძაგება სთქვას იქ მას!
ქრისტესაეთა შენცა სთქვი:
„არა იციან, რას იქმან.“

* *

თავისთი იყავ კმაყოფილ—
თავისა თვისის მცნობელი:
შენს სახელს ჩირქსა ვერ მოსცებს
ჭეშმარიტების მცნობელი!

* *

შენს უფრო ვერცინ გაზომავს
შენს მოთქმასა და მღერასა,
შენსაეთი ვერცინ მიხედება
შენის გულისა ძეგრასა.

ს.ლოვან

ჩემი თავგადასავალი

ასახლემში აღრც ბერჯელ ვყოფილვარ, მაგრამ რომ გამოიყენანეს, მაინც ბერი რამ მეთუცხოვა. ჩენებს თითქმის ყველას ეიცნობდი და სტუმრებმა კი სწორეთ გამაცუცეს. ხან ერთან მიყავდით, ხან მეორესთან. მეაღერსებოდენ და მკაცნიდენ. ისე მებევეოდენ გარს, როგორც ჩხიკვები ბუს. „ეი სოფლის ბიჭო!“—დაიძახა მამაჩემმა. შენ ახლა ბატონობა უნდა ისწავლო და ბატონიშვილობას უნდა მიჩვეო, რაც ვითხრან დაიჯერე, თორემ თუ ურჩობა დაიწყე, წავიყვან და დავამწყვდევ ისე, როგორც ის პატარა ბიჭი მყავს დამწყვედულოო“.

მომიკიდა ხელი, მიმიყვანა და გამაჩერა სარკის წინ, სადაც თავიდან ფეხებამდე ნათლად გამოეჩნდი და სიცილი დავიწყე.

- ხომ ხედავ?—მკითხა მამაჩემმა.
- რატომ არა, ბრმა ხომ არა ვარ?
- იცნობ?—მკითხებმა მამა.
- რა დიდი ცნობა უნდა?
- ხომ არ გინდა, რომ დავკილო?
- ვისა?
- ამ პატარა ბიჭსა.
- ბიჭი კი არა, ის არ გინდა კიდე! ჩემი ლან-
- და.
- რა იცი, რომ ლანდია?

— რატომ არ ვიცი. განა ცოტა მინახავს წყალში? — ამ სიტყვაზე სუყველამ სიცილი ასტეხეს და გაიციროს. „შენი რისხვა ნუ მომეცემა — წამოიძახა პოლურამა — შენი რისხვა ნუ მომეცემა, რო იტყვიან, კვიცი გვარზე წავაო, სწორეთ მართალი ყოფილა. სოფლის ბავში რომ ყოფილიყო, რას მიხებდებოდა. მე რომ პირველად სარკეში ჩაიხებდე, ქალაჩ მერია, მაგრამ მაინც კინაღამ გავგიგდი, ისე გამიკვირა“ — ეტყობოდა მოურავს კიდევ ბევრი რამ უნდოდა ეთქვა, მაგრამ დღეაჩემმა გააწყვეტინა სიტყვა, დამიძახა და მკითხა: წყალში? როგორ თუ წყალში?

— ისე. როცა სათევზაოთ დადიოდა ხოლმე ან ყვიროდა, ან იზვარაში, წმინდა წყალში ყოველთვის გამოეჩნდებოდა ხოლმე.

— მარტო შენ?

— მარტო მე რათა? წყალში ყოველივერი გამოჩნდება. ხარი, ძროხა, ცხენი. დღე ყოველივერი გამოჩნდება, ღამე კი მარტო ვარსკვლავები და თვარე გამოჩნდება ხოლმე.

— თვეზს როგორღა იკვირდი?

— პატარაებს ჩქიფით და დიდებს კი ხელაობით. შევეყოფდი ხოლმე ხელს ჯიღეში, ქვებში და თუ შეეხებდებოდი, თვეზს დაიკვირდი და გამოიყვირდი.

— გველი რო შეგხებებოდა?

— რა უყოთ მერე? განა არ შეგხებებოდა? შევეყოფდი ჯიღეში ხელს, აქ ბევრი ღორჯო გგონია ერთად თავ-მოყრილი, გამოგაქ და თურქი გველია დაბეულა. გაიშლება და შემოგვხებუვა კლავზე.

— მერე... მერე არ გეშინოდა? — შემომკვილა დიდამ.

— არა. დავსხვერტებდი ხოლმე რიყზე.

— რომ ეკბინა?

— ნწუ, ამა! წყალში როდი იკბინება, შხამი როდი აქ თან. წყალში ჩასვლას რომ დააპირებს, გველი წყარე შხამს იქავე ქაზე წამოაწიხებს. წყლიდან რა ამოვა, მერე ისევე ალოკას და გაუღდება გზას, მაშინ თუ ვისმე შეხება და უტკბინა ძველია. მზის ამოსვლისას თუ უტკბინა, მზის ჩასვლამდის ვეღარ გაატანს. და მზის ჩასვლისას თუ უტკბინა, მზის ამოსვლას ვეღარ მოესწრება. კაცი მოკვდება.

— რო ვეღარ მიაგნოს თავისი შხამი?

— თუ ეინმე დაუმალა, ან შხამიანი ქვა გადაუვლო, მაშინ წყლის პირზე დაიწყებს ძებნას გველი, ირბენს, ირბენს და რო ვეღარ ნახავს, ჯავრით დაუშურს თავს ქვაზე და მოკვდება.

— შენ რა იცი ევა?

— შარშან კვირალას პირზე ენახეთ მაკრე კვდარი გველი. არც თავი ჰქონდა გაქეჭვილი და არც წელი მოწყვეტილი, ისე იყო კვდარი და მეფე-

ვებებმა თქვეს, შხამი დაეკარგებოდა და თითონ მოიკვდებოდა თავსაო.

— რაზე იკვირებს საქმეს, რატომ თან არ ჩაიტანს იმ შხამს წყალში?

— დაწყველილია. მერე და შხამი რო ჩაიტანოს წყალში, წყალს ხომ მთელი სოფელი სვამს და დიდი და პატარა სულ არ მოაწამლებოდაც ერთიანად? — ჩემს სიტყვა-პასუხზე დედას ეცინებოდა ღე თავზე მისვამდა ხელს და მეც რაღა კი სოფლის ამბავი მომამოაღებს მზათ ვიყავი, რომ სალამომდის მეტრტინა, მაგრამ სხვებმა გაგაწყვეტინეს საუბარია. დასწყველოს წმინდა გიორგიმ — დაიძახეს აქეთ-იქით — ტფუ, ტფუ! ვილაღ სწორეთ ჩვენ ძეირში არისო და გადავიდენ სხვა საუბარზე. ამასოჯაში სადილობაც მოატანა და გადასძახეს ბიჭებს აიფანზე, რომ სადილი მოეჭანათ.

უცად იყო-ოც-დაათი მეტი ფარეში შემოიკრუნ და გაჩერდნ შუა ოთახში. ბატონები მივიდენ ჩამოაჭკრიდენ ტახტზე. პირდაპირ მეორე ტახტზე აზნაურიშვილები დასხდენ და თავში ღვედლი დაუჯდათ. კიბზე ვილაღამ დაახველა, თქვეს, მოურავი-აო და მართლაც ის იყო, მოუძლოდა წინ სადილს, შემოვიდა და მიეყუდა სვეტს. იმას შემოყვევ სხევიც. ხელმანებს პური მოჰქონდათ ხელკალათებით. მზარეულებს კი ქოთანებდა და ქვაბებით სხვა-და-სხვა საქმელები. მიღებს კუთხეში და გაჩერდენ, აბა, ჰე! ხელი დაგებანიეთო, ბჰანეს ბატონებმა. ერთმა ფარეშია ტახტს დაავლო ხელი, მეორემ თურგს და მესამემ ხელ-საწმენდს. ჩამოაღრეს როგით და ყველას ხელი დააბანეს. მერე ორმა ბიჭმა შემოიტანა გრძელი და ვიწრო ხის სუფრა ოთხ-ფეხიანი, რომელსაც ერთი ფეხი გამოგარდნილი ჰქონდა. „შეუყენეთ ფეხიო“ — უბძანა ბატონმა. ბიჭები სულ ერთიანად გაცივდენ გარეთ და თვალის დახამხამებამდე ერთმა შემოარბენინა ქვა, სხევიც ისე უკან მოსდევდენ გადაბარუნეს სუფრა და შეიქნა ერთი კაკა, კოკი. გაუმარეს ფეხი, მაგრამ ცოტა მეტი მოუვიდათ, ფეხი დამოკვდა და სუფრამ ყაყალი დაიწყო... „შეუყენეთ ნაფოტი“, ბჰანა ბატონმა. გაკვირდენ ბიჭები ნაფოტის მოსატანად კიდევ ისევე ერთმა მოიტანა ნაფოტი და სხევიც უკან მოსდევდენ, შეუყენეს სუფრას და გამაგრეს. როგორც იქნა ამ ჰირს გადაჩენ, მაგრამ მწუხარება ამით მაინც არ გათავებულადამშვეულს ძალლებს რომ სადილის სუნი ეცათ, დრო იხელეს, შემოაკვირდენ ოთახში, შექევენ სუფრას ქვეშ ღე წამოაწვენ. — არიქა დაგვისენით ამ ძალლებსაგანაო, დაიყვირა ბატონმა. — ბიჭებმა დაავლეს ჯოხებს ხელი და დაუწყეს სუფრას ქვეშ ძალლებს ცემა. ძალლები იღრინებოდენ, იკბინებოდენ, დიდხანს არ უნდოდათ, რომ გამოსულიყვენ სუფრას ქვეშიდან, მაგრამ ბო-

ლოს ძალია რა დაატანეს, იკადრეს და გაცივდნენ გარეთ. ერთი-ორი ძალი აზნაურების სუფრას ქვე-
შაც შემძვრალიყვენ. ბიჭებმა რომ იმით ჯობით ცუ-
მა დაუწყეს, ერთმა აზნაურმა იყვირა: „ვიმე წვივი,
წვივი მომტყნე, შე ოჯახ-დაქცეულიყო. ბატონი ჩე-
ბის რისხვა ნუ მომცემს, ჩემი ჯირი ჭირს და განვტ-
მიყო ეს საქმეო, — მაგრამ ბიჭი ღიდ უარზე იდგა
და იძახებდა: ლეთისა და ბატონის რისხვა მქონდეს,
თუ უტახებდათ არ მომსვლოდეს. ამ შემთხვევამ ღი-
დი სიცილი და ხარხარი გამოიწვია და ის აზნაუ-
რთაშვილიც განგებ აწვიადებდა ტკივილს, ისეამდა
წვივზე ხელს და იტყანებოდა. ძაღლები რომ ვარე-
კეს, რამდენიმე ბიჭი კარებზე დააყენეს ჯარით, რომ
ალარ შემოსულიყვენ. ეს შემთხვევა პირველი არ
ყოფილა და უკანასკნელია. ახა თუ ჩვენ ოჯახში,
სხვის ოჯახებშიც ამ ვარიერ შემთხვევა იყო ხოლ-
მე; თითქმის ყველა იჯარაზედ ყოველ სადილ ვაშა-
შზე ამ სუფრის ფეხების ცრადილი იყო და ძაღლე-
ბის გერება და აზრათ არავის მოსდიოდა, რომ ერთ-
ხელეე გაემარებინა სუფრის ფეხები და ან ბიჭები სა-
დილობამდელ კარებზე დაეყენებინათ, რა ძაღლები
არ შემოსულიყვენ ხოლმე. ამ აჩირვეულობას ისე
იყვენ მიჩვეული ღიდი და პატარა, რომ უამისოთ
ვერც კი შევიძლიათ წარმოადგინათ სადილ-ვახშმის
ქამა, თითქოს ეს ყველა, აუცილებელი საქირიება
ყოფილიყოს ისე, როგორც ღედლისაგან სუფრის
კურთხევა. ყოველიფერს რა მოარჩენ და დალაგეს
საქმელები სუფრაზე, უცბათ დედა-ჩემმა შექცილა
მამა-ჩემს. — რას შერები მაგას! — თურმე მამაჩემს კა-
რგი მოხდალი ლუკმა ჩაეფა პირში, ისე რამ ჯერ
ღედელს მამაჩემეო არ ეთქვა და სუფრა არ ეკუ-
რთებინა. ახლა კი გაახსენდა, წამოვარდა ზეზე და
ხელით ანიშნა ღედელს, ღედელმაც სისწრაფით მა-
მაჩემეო გადიკითხა, აკურთხა სუფრა და მაშინ კი
მამაჩემმა გადავლაპა ლუკმა და მიუბრუნდა ღედელსა-
„მამა, კინაღამ არ დამხარჩე, მოშით ვერ გადა-
ვლაპე, სირცხვილით ვერ გაღმეოვადე და შენ კი
ლოცვა გააკანაურეო.“ — შენი რისხვა ნუ მომცემსა
გადავახტე, ორჯერ გადავახტე, რამდენიც შევიძელი
ჩაუფუჩეჩე. — ამ სიტყვებზე დედა ჩემი გაჯავრდა და
უსაყვედურა მამა ჩემს. სულ შენი სულწასულობის
ბრალია, რომ ღედელსაც ცრადეში აგდებ და გმო-
ბას ალაპარაკებ. ეს გუფონია ღლოცვის გადაფუჩე-
ჩება და ლეთის მოტყუებოა. — ღედელი გაწითლდა
და თავის გასამართლებლად წაილულღულა. — არა
უშავს რა, პური და ღენო ისეც ნაკურთხია ღეთ-
საგანო; ცოტა რომ დააკლდეს, რა უშავსო. — რას
ამბობ, ღედლო, სიტქვა დედა-ჩემმა, რაც კი არსე-
ბობს ქვეყანაზე ღმერთს უტკურთხებია, რა გაუჩენია.

— მამა რაღა საქირია ტურთხენი რა ყოველ ღდე
ხელში გიჭირავს. — ეს ბასი ეინ იცის, რამდენს ხანს
გაგჩივდებოდა და რითი ვთავადებოდა, რომ მა-
მაჩემს არ დაეყვირა. — კარგია, ახლა რა ღროს ეგ
არის, მშიაო. ყველამ ხმა ჩაიწყვიტეს და შეუღდენ
გულსმოდღინეთ ქამას.

სუფრა სხვადა-სხვა თავი საქმელებით აივსო,
თავთუთისი კერძი ყველას საყოფი ედგა წინ, მაგრამ
მაინც მამა ჩემს მოართევს ხელ-გობით და დაუღდეს
წინ ასო-ასოთ აქინილი რაქული ხბო, რომელსაც
მოსაკითხათ უგზავნიდა ხან ერთს და ხან მეორეს.
ისინიც თავყანისცემით მოახსენებდნენ ხოლმე: „ღმე-
რთმა ნუ მოგვაკლოს თქვენი მოწყალებოა“. ამ
ღროს ვაგინებდ და შუა ოთახში რომ გამწყვირეულ-
ლი ბიჭები თავზე გვადენ და ჩვენ ქამას რომ უყუ-
რებდნენ და ტურჩებს აცმაკურებდნენ, მათ რიტეში
ჩემი ძიძიშვილიც იდგა. თვალის მიქნია, მიხვდი, რაც
უნდოდა, გავაპარე ხელი, ეტაცე შუა ძვალს და
ელესავით გადაუღდე. ბურთში ვაჩეუღლმა ბიჭმაც,
რასაკირევილია, მიმინოსავით დაიჭირა და იგლო უბე-
ში. ბეგრმა თვალს ევერ მოასწრო ამ ჩვენ ხორცილ
გაბურთავებს; მაგრამ დედა ჩემმა შენიშინა და სიცი-
ლით მიიხზხა: „შვილო, მარტო მაგას რომ მოუკი-
ნებ, სხვებს ხომ გული დაწუებდათო! მაგის ტოლა
ბიჭები, ორი სამი, ხომ ხედავ, სხვაც არისო! ისი-
ნი სულ შენი შინაყმები და ეწვირები იქნებიაო!
მოუკითხე იმთაკო! — მე ღიდი სიამოვნებით ავა-
სრულე დედის ბძანება და თითო ნაჭერი გადაუღდე
სამიფეს. ეტყობოდათ, რომ ბურთოაზაში ისინიც გა-
წაუღული იყვენ, ორმა მთებანმა თითები ისე გამოკრეს
ჭაერში მოტრიალე ხორცს, როგორც მიმინო ბრჭე-
ლები მწყურს, მხოლოდ ერთ იმთავანს, რომელიც
უფრო მოხრდილი იყო, გაუფარდა ძირს. „აი დაგე-
სხა თავსლაფოა.“ მიიძახეს აქეთ-იქდან, „ვერ ყო-
ფილხარ ბატონის ერთგულიო!“ შერცხვა ბიჭს, მა-
გრამ ხორცის ნაჭერი მარჯვეთ მომუქნა. „პალური
მაგასო!“ ბძანა ბატონმა, მიციხდნენ პატარა ბიჭები
და ჰქრეს პალური. საკირეულია! ეს პალური არც
მეპალურეებს და არც მპალურეს არა სწენიაო, შე-
იქნა ერთი საზოგადო სიცილი და ხარხარა. პატარა
ბიჭებს პურიც გადაუღდეს და ისინიც სიამოვნებით
გაცივდნენ გარეთ, რომ პირი ჩაეგვერელებინათ.
სუფრაზე ღენოს არავის არ აძალდებდნენ, მხოლოდ
მერტივეებს ეჭირათ ხელში ღენით სავსე ღოქები და
დაიცილებოდა თუ არა ეისიბე ქიკა, მაშინვე ავსე-
ბდნენ. საღეგებელიობები არ იყოღდენ; პირველს ჰი-
ქას რომ აღებდენ, მაშინ კი პირჯვარს გამოიხსავ-
დენ და ოტყაღენ: „ღედებაა ღმერთსა! . მოწყალებსა
ენსა! ღმერთო გაუმარჯვე ბატონსა და ყმებსა, აქა

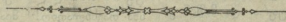
მბძანებელსა!“ „შენღობა მამაო.“ ეტყოდენ ლედელსაჲ და ვადაჲკრადენ ლენოს. მერე კი იმდენსა სვამდენ, რამდენიც უნდოდათ. სამიზეზო სადღევრძელოები კი ფიქრადჲ არ მოსდიოდათ.

სადილი რაც უფრო გქმლდებოდა, უფრო და უფრო ეტყობოდა მხიარულება ყველას. იცინოდენ, ხუმრობდენ და სასაცილო ამბებს ამბობდენ. სიცილოსა და მუსაიფში ზანდაზან ფარეშებიც გამოერეოდენ, მაგრამ თავი კი მხიარულთა ეჭრათ. ვათავდა სადილი, სუფრა აალაგეს; ფარეშებმა ხელი დააბანინეს ისევ ყველას და წვიდ-წამოვიდენ. სახლში მხოლოდ დარჩენ ბატონები. იმ დროში ნასადილევს ძილი ყველასათვის აუცილებელი საქირა იყო და აკრთომ დიდ-მამა საწოლ ოთახში დარჩენ, და მე კი სასტუმრო ოთახში შემეყიანეს და იქ დამტოვეს: „იყავი მანდო, და როცა ძილი მოგინდეს, წამოწვი ტახტზე, მუთოჲა მანდერ არიო, მიიღევი და დაიძინეო. სანამდის არ ავრილდეს, კარში არ გავიშვებთ, ხომ ხედავ, რომ სიციხით დედამიწას აღმური აღისო. ყოველი ცხოველი გამოარეტებულია, ან ბრაზიანა ძაღლმა არ დაგგლიჯოს, ან გველმა არ დაკბინოსო. რა ავრილდება, მაშინ კი პატარა ბიჭებიც გამოიღვიძებენ და იხტუნეთ ერთად ეზოში, რამდენიც ვინაოდესთო.“ მომიკეტეს კარები და დამტოვეს მარტო. ეს პირველი შემთხვევა იყო ჩემ სიცოცხლეში, რომ მარტო დავრჩენილიყავი, და ისიც კარდაკეტულ ოთახში. დაღონდი და დეიწვე ფიქრი. მე გული ისევ ჩემი სოფლისკენ მქონდა. „მართალია, ამისთანა სიტყვში, ვამბობ ჩემ გუნებაში, მზეში ყოფა და წაწალი არ ვარგია, მაგრამ მაგიერთ რა სჯობია იმას, რომ ხეს ქვეშ ჩეროში იჯდე და დანასობის ან კენჭობის თამაშობდე! და

აქ კი არ ვიცი, რა უნდა გავაკეთო! ძილიო, რომ მიუტნებია, ვანა ძილის გულა ვარ, რომ დღეც ვიკოტრიალო?“ ამ გვარი ფიქრები სვედასავით მომწვენ გულზე და ყელში რაღაც ბურთივით გამეჩხა. უტბათ რაღაცამ გრიალი დაიწყო. მივიხედე კედლისკენ და შეენიშნე რომ (თურმე კედლის სათი იყო), თითქოს კოლოფის მსგავსი შეიძრაო, გაიღო კარები, გამოიხტა გუგული, სამჯერ დაიძახა „გუ-გუ“ო და შეყო ისევ თავი, დაიშალა. წამოგარდი ზეზე, დამაინყდა ჯავრიც, მწუხარებაც, ეიფიქრე: „ვის გუგული სად შემოფრენილა-მეთქი“. ის სოფელშიდაც ვიცოდი, რომ გუგული ბუდეს არ იცეთბდა და სხვის ბუდეში სდებდა კერცხებს. ეთქვი, სწორედ მერცხლის ბუდეა. აქა და იქ ზის-მეთქი. მოვინდომე, რომ მივპაროდი და ქუდი დამეხურა ზედ. მივეპარე ფეხ-აკრფით ნელ-ნელა, დადგი სკამი და შევდექე ზედ, მაგრამ მაინც ვერ აწვდი. საათი მალდა იყო ჩამოკიდული, სკამი სკამზე დადგი და ისე ვაპირებდი მიზარვას, შევიპოტინდი; მაგრამ ამ დროს გამომისხტა სკამი, ვადმოვარდი და ვამხდა ბრევეა პოლზე. ხმაურობაზე გამოვიცინდენ მეორე ოთახიდან, და ვამხვართული რომ მნახეს პოლზე, ჯერ შევიშინდათ, მაგრამ მერე კი რომ მნახეს, არა მიჭირდა რა, სიცილი აიტყვის. მე შემრცხვა და მოერთე ტირილი. გული ამომიჯდა და ევლარაფრით ველარ ვამაჩერეს, სანამდი ჩემმა უფროსმა დამ არ მომკიდა ხელი და არ წამიყენა სამაახლოში, სადაც ჩემი ძიდაც სტუმრათ იყო.

აგაჲ

(შემდეგი იქნება)

არჩიზბლდ როზბერი

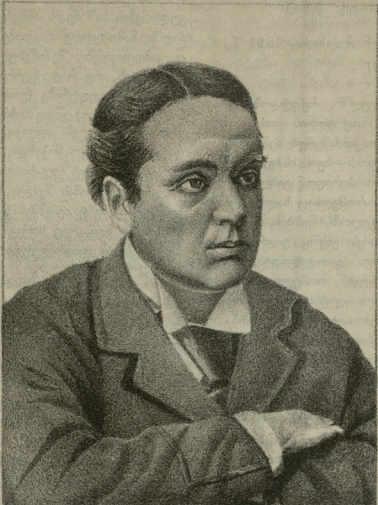
ლაღსტონის მოადგილე ახლანდელი მინისტრი ჯერ კიდევ საქაო ახალგაზდაა, ორმოც-და-შვიდი წლის კაცია, პირ-რეკელი და ცისფერი ქუჭუნა თვალებიანი. ის არის ძველი დიდებული ინგლისის გვარის შთამომავლობისა. მე ეი-ჭერი ამ საუკუნ ს ულიდის და უქუქიანის კაცის ადგილს, თუმცა კი ვაგიტყდებით არ შემოიძლია მისი მაგიერთა გაუწიო ქვეყანასო.— გამოუცხადა როზბერიმ დეპუტატო პალატას წევრებს, —როცა ამავეი მოვიდა, რომ გლადსტონი თვალების აეადმყოფობისა გამო გამოემწვიდობა თავის თანამდებობასო, ირლანდიის თეთ-გამეგობის დამყარების მომხრენი

შემრწუნდენ, როცა ვაიგეს ეს ამავეი და წამოიძახეს: აჲ კი წახდა ირლანდიის თეთ-გამეგობის საქმეო.

იმათ დასაშემიდეზობად ლორდმა როზბერიმ არ დააგინა თავისი პროგრამის გამოცხადება: მე პატიოსანი სიტყვა მიმიცია გლადსტონისთვის და უკანასკნელს ჩემს ღონეს შეესწირავ, რომ დეავერგვიწო ირლანდიის თეთ-გამეგობის საქმეო. იმან პირდაპირ გამოაცხადა, რომ ახლანდელს დემოკრატულს დროს არ შეეფერება—მემკვიდრეობითი ალგემი ლორდების პალატაშიო. იგი უნდა ვადაკეთდეს უფრო დემოკრატიულიად და მოისპოს უმაღლეს სახელმწიფო თანამდებობის მემკვიდრეობით დაჲქარაო. ასეთი თანამდებობა კაცის მიერ დამსახურებული უნდა იყოს

თავის მოღვაწეობის შესაფერად და არა მეტყვიდროებით ნაშოენიო. როზბერს ჰყავდა ინგლისელი როტშილდის მეიერი, ქალი ცოლად, რომელიც მიიღო ვალა 1890 წელს. არჩიბალდი მწერლობაში უკვე სახელ-განთქმული კაცია. მის მიერ დაწერილი ბიოგრაფია ეილლიამ პიტტის საუცეთესო თხზულებად ითვლება ახლა ინგლისში; ეტყობა კიდევ, რომ უნდა გაჰყვეს მის პროგრამას. ეს ეილლიამ პიტტი იყო დაუძინებელი მტერი ნაპოლეონ პირველისა, უფრო იმან დაამხო ნაპოლეონის ძლიერება. ჩვენ დროში როზბერსსაც მის მაგიერო-

არჩილბად როზბერი

ბა უნდა. ის ამბობს, რომ გარეშე პოლიტიკაში ჩვენ ვერ მოვიტყვით, რომ როზბერიმე სახელმწიფო შეიქმნეს საშიში და ევროპის მზარდებელიო. კიდევ ამიტომ ის უფრო თანაუგრძნობს სამთა-კავშირს და დიდს ყურადღებას აქცევს ჩრდილოეთის ინდოეთის საზღვრების გამაგრებას, ინგლისის ფლოტის გაძლიერებას. ამ შემთხვევაში გლადსტონი და როზბერი ძალიან განირჩევიან აზრებით ერთმანეთში. გლადსტონი ამბობდა: - ჩვენ გარეშე სახელმწიფოთა შორის მტერი არაიქნება გვეყვარები მტერი შინაური უთანხმოება ირლანდიელების შე-

ვიწროებისა გამო. მიეცეთ ირლანდიას შინაურს საქმეებში სრული თავისუფალი გამგეობა, გაეაუმჯობესოთ მუშა-ხალხის მდგომარეობა, სხვა ჩვენ არა გვინდა რაო. დევი, უცხო ქვეყნის სახელმწიფოებმა ერთმანეთს თავი ახალონ, ინგლისი იმათ საქმეში ნუ გაერევაო.

როზბერი სულ სხვა აზრისა არის, ვიდრე გლადსტონი. ის ამბობს: გარეშე სახელმწიფოთა საშხედრო მზადებაზე რომ თვალი დავიბრმავოთ, ესეც არ შეიძლებაო. ინდოეთი ჩვენი მასაზრდოვებელი საუზრგეაო. მის ხელში ჩაგდებას აპირებენო და ნუ თუ ჩვენ თვალი არ უნდა გამოვაჭყიტოთო?... როზბერის ასეთი მღვიძარებებს გარეშეპოლიტიკაში ისიც ამტკიცებს, რომ ამ ცოტა ხანში ერთ სადილზე ლენინგოლმა როზბერტსმა, აელანიაში მეტროპოლიმა, წარმოსთქვა ფიცხი სიტყვა, სამხედრო მზადების დასაწყებად. მისი აზრები სრულდებით ეთანხმება არჩიბალდ როზბერის პროგრამას და, როგორც სწავს, როზბერის ნება-დართეითაც იყო ეს ფიცხი სიტყვა წარმოთქმული.

მხოლოდ-ქვეყნად რომ მოველ, რა ვაიკეთე, რა ვბოვე? სახნაფი შემხედა ყამირი

და ყამირადე დავსტოვე. წყედლის გასანათებლად ცეცხლი ვერ დამიკვსია, უყს ვერ ჩაუგდე საკეთი, შიგ ვერა ჩამითესია!

მოსვლით ქვეყანას ვერ ვარგე, ვერც ვაკლებ ვერას წასვლითა! სოფელს ამაოდ ნუგეშს ვცემ: ვერ ვაგწმენდ ნაღველს ნაღვლითა!

ტარჯა ზღვად დვას ამ ქვეყნად! ვლეგ და ვერ დამილეთია; ბოროტთან ვომობ... ვერც მისთვის ხელი ვერ დამირეცია!

ეს, უქმი არის ეს ჩემი კნესა და მწარე ჩივილი: ვერ შეაწუხებს ადვილად სხვას სხვისი გულის ტყვილი!

კ რ ი ტ ი კ ა

ქართული გლეხის შვილი

(„ს.გლ.“—მოთხრობა ნ. მეღანიასი, 1891 წ.)

II

მანეთის ერთს სოფელში, სახელდობრ მრავლეთში, კვირას, ასე დღის ათს საათზე, მღვდელს ქრისტესია ჰამიაშვილს შემოულობავს ეზო ზღიდის ფურცელს (თუთის—ბეჟის ხე) ქვეშ თავი მოუყრიათ მთავარ-დაიკავანს სპირიტონ ტაბლიაშვილს, დაიკავან ისე ქელუაძეს, რომელსაც ხალხი „კანჭი-ყლაპიას“ ან „სახალის ანგლოზს“ ეძახის, და მათეს ანდრია—ციმუა ბორბოშაძეს. ესენი, ვიდრე თავის სახლიდან მღვდელი იმათთან გამოვიდოდეს, მეტად საყურადღებო მუსიკაში არიან, რომელიც გამოუწვევა ერთას საწყალობელი გლეხის თვალთან ზურჩის გადაცელებას. ზურჩია ბატონს (მოთხრობა იწყება იმ დროიდან, როდესაც ბატონ-ყმობის გაყრის ვაჟი მოაწვლიდა) „როზვით ვაჭკერლებინა“, რადგანაც სხვა შინა-ყმა ბიჭებთან ერთად, სხვის დაბეზლებით, იმასაც დასწამებს ბატონის ზეარში ყუძნის მოპარება. საწყალობელს თუმცა ბევრი ეყვირა: „მე არა ვარ დამაწაფეო“, მაგრამ ბატონი იძახოდა „დაჰკაერთო, მოალაღებ უმას ე მაგრე უნდაო“ და მას აქეთ ველარც ევითლებინა... მომკედარიყო.

აი, მამა ქრისტესიაც გამოვიდა სახლიდან და მთელი ჩვენი დანაწობი კრებულნი კიდევ მეტად გასართობელი და საყურადღებო საუბრით სასოფლოს მიაღვა. აქ კრებული შედგა, რადგან ხალხმა ბასი გაუმართა და, მცირე ხანს შემდეგ, პატარა წწლისის სახლიდან გამოსვენეს ცხედარიც შეუმოსავი კუბოთი. ცხედარს მოკვირდა გადაცელებულის ქერივი თამარი, ოქროაშვილის ქალი და, სხვათა შორის მოსთქამდა ამ სიტყვებსაც:

„ვი უნდა უფლოს ყური და უბატრონოს შენს პატარა ილიას!...“

ერთი პატარა, პერანგსამარა ბავში, რომელმაც იცნო მამა დედისა ცხედარს დაედგნა ყვირილით: ვაიმე, დედი! ცად მიქვალ, ეთი!?!...“

ზურჩიას გადაცელებასთან ერთად მოისპო იმისი სახელიცა და გვარიც. იმის სახლსა და ობოლს სოფლის ხალხი ეძახოდა „ოქროულასას“. გავიდა დრო. ოქროულის შვილი, თორმეტი წლის ილა ყვეფილ-ბატონებში გახდა ავად და ცეცხლიპირას, მარჯვით იწვა ნაბაღზე. ავადმყოფს თავით უჯდა დედა, ფეხთან ევდა მუზობლის დედა-კაცი ქეთო, მეორე მხარეს, კერასთან იჯდა ოთხმოცი წლის დედაბერი „შამანლუხა“. შამანლუხას ქვემოდ დამწკრი-

ვებულებენ სამი იანანის მოქმელი გოგო. ყველაზე ბოლოს იჯდა გოგო— მკა. ესენი მოჰყვებიან ჯადოს კუდიანების საწარწელს ამბავს და ამდროს ავადმყოფი ძილში წამოიყვირებს: „ვაიმე, დედე, მიშველეთო“ და გამოეღვიძება. შემწინებული დედა ჩაჰკითხავს თავის შვილს, თუ რად ჰყვიროდა ძილში და შვილიც უამბობს:—„გუდურაზე (ციოთამ) ტყეში ეიყავი ფინხის მოსატანადო ეიყავ სიზმარში და ბრმა ლელიდან ერთი დიდ-კბილივდა დედაკაცი გამომიდგა, უნდოდა დაევირე. ის იყო მიქვრდა, რომ არ გამამდიძებოდა“... ავადმყოფს ჯვარი გადასწერეს და იანანა უმღერეს. იანანას შემდეგ, სუყველამ იცევა ქეთოს ჩონგურზე; მეორე იანანას და შამანლუხამ, გოგოების თანაერთ, ზღაპარიც სთქვა. სულ ბოლოს, ლოცვები თქვეს და დასაძინებლად ყველანი წამოწვენ იქვე ცეცხლისპირს.

ილა ბატონები მოიხადა და... წამოიზარდა. წამოზღისათანავე ილას აუტყვეფნ სოფლას ჰამიები, უნდოდათ იგი მოჯამაგირედ დაექარავენინათ თავისთვის, მაგრამ ოქროულა ისეთი მხნეობით ეწინააღმდეგებოდა მღვდელსაცა და სხვა ერის კაცს, მავ. თავის მანღს ფილის, რომ მრავლეთში, ეტრანე მოახერხა, ილა მოჯამაგირედ დაევირა. ასეთის წინააღმდეგობისა მიზეზიც ჰქონდა ოქროულას. ზურჩიამ ანდერძად დაუგდო ცოლს; ილა მოჯამაგირედ არავის დაუყენოდა და ჩემსავით ჯანი დაღონე სხვისათვის არ შევლენინოთო... ილა მაინც აიყოლიეს, გაუბრიყვეს დედას შვილი და მოჯამაგირედ. ფულის საშოვნელად ყვარლისსაკენ გასწრა. მაგრამ მოჯამაგირემა ჰქუთუმი არ დაუჯდა და სახლში მობრუნდა. დედის საყვედურზე შინ დაბრუნებულმა შვილმა გულწრფელად უთხრა, რომ „ოჯახ დაქცეულმა ფილიამ“ გააბრიყვა და ამას შემდეგ იგი ოჯახს აღარ მოსცილებია; ხენა-თესვით, მუშაობით თავის საკუთარ კარ-მიდამოს დაუტრიალდა.

ილა ერთბაშე მოხდენილი, მხნე და შეწინებრი ლამის მხერგ და მუშა ბიჭი დაღვა. მამის ოჯახი თავისი მხნეობითა და გამრჯელობით კარგად მოაწყო, ასე რომ ხალხი ამბობდა „ღმერთსაც უყვარს მაგისთანა გამრჯელი და კაცსაც!“ იმის ტოლ-ამხანაგებს თითქოს შურით, რომ ილა „იღბლიანია“. ილა ჰკერნობს თავის სიღაზათეს და მოხდენილობას, იცის, რომ სოფელში იმისთანა შროიანი ბიჭი არც კი არის და გონება საღლაც შორს უქრას; სახეზე ხან-და-ხან რაღაც საიდუმლოებით მოცული ღიმილი ენახება; უწყველს სიცოცხლე და შეჭხარის ცხარეებას... მაგრამ ყველაზე უფრო უყვარს... სიმღერით გეტყვისთ ვინც უყვარს:

„წავალ და ჩაეფუტები ივანეს გოგოს უფესა!“

ივანე მეშველიშვილის ქალი, მარო, აბრია დი-
აკვის სოლის, ანასტასიას შევირდი „მზულდრობას“
(მზულდრობა — დღეობა სოფელს გურჯაანში) ენახ
ილას და მას აქეთ იმას ტკილიად აღარ დაუქინია.
მარო, მართლაც, ძლიერ ღამაში და შევნიერი არსე-
ბა იყო. „მთვარესათი ბადრი პირი და წითელი თუ-
რასაშული ვაშლივით ლოყები“ ჰქონდა, რომელზედაც
„მაჯის იმისხო, უსურფავივით დაგზებელი კაგები“
გულის მომზინალებლად ჩამოჰკრებოდა. ბეჭებზე
„კიდევ ოთხი შოლტივით ნაწაი“ ეყარა. შევ-თეულ
წარბა მაროს გულგურადაც რომ არ ეცვა? ილა ამ-
ბობს, „თავადურად აცვია, შიგნი თეთრიანი ჩითის
კაბა აქვს, აი, რუშინას რომ ეძახიან... დიაკვის
კოლთან ყოფილა შვირდამ და რა იქნება იგეთი,
რომ იმას არ უწაფლებდეს. სუ თეადურის სიტყვა-
პასუხობით ღამაჩაკობსო.“ წერა-კითხვასთან ერთად,
დიაკვის კოლმა მაროს ასწავლა აგრეთვე კარგი
ჭრა-კრეფა და ხელ-საქმეც.

მაროსაც ჩაუყარდა ილას სიყვარული გულში.
ეგ კი არა, მეტიც დაემართა. „გულ-კედლის შვილმა
ჩემი გულიცა, ჰქვაცა და გონებაც იმან წაილა.“ —
ეტყუდა ხოლმე მარო თავის ამხანაჟს. „ნეტუა ერთი
დაკვანა, როცა თანა მღეროდ და თან უყლიდა წყალ-
წყალა ჩრტივით — სულ ჩლიქებზე დგებოდა... მერე,
რაც სახელი მე მიყვარს, ისა ჰქვია.“

ილა თვლიაშვილმა ცოლად შეირთო მარო,
მოიყვანა თავის ოჯახში და ქორწილი გადაიხდა.
მაროს დედ-მამაც მოუყიდა და ახალ-ვაზდა ცოლ-
ქმარმა გაიხარა, მაგრამ სამშობლოს ნახეა მიანც
ენატრებოდა მაროს და ექვს თვეს შემდეგ ჯვარის
წერის უფროსმა მშამ სამშობლოში წაიყვანა თავი-
ნი დაი მოსალოცებოდა. იქ მაროს ეყოლა ევაქ,
პატარა გიგია, რამაც ძლიერ გაახარა მოხუცებული
ოქროულა, რომელიც იმის დალოცვასა, მოვლა-პა-
ტრონობასა და აღზრდას აწარმოებდა თავის სიცოც-
ხლეს...

ერთს კერა დღეს სასოვლოზე — ამ საქართვე-
ლოს „აგორაზე“ ხალხს კვლავ მოიყვარა თავი. სასო-
ვლის სურათი, ავტორის მიერ ჩამოსხმული, ერთი
უფიარფასისი მარგალიტთავანია მიეღეს ქართულ ლი-
ტერატურაში. აქ არის წამოკმეული ორი თვლი-
ქეთ-კირის დუქანი „ხაზინის“ ალა არტემა არხუმა-
ნოვისა, რომელსაც წინა დილიაში ამოჩრილი ყუ-
თით დაჰქონდა საწერილობა, ბინა მამულანთ მა-
რანში ჰქონდა და ხალხი „რეტრანსა“ და „დაუტყვი-
ნეს“ ეძახოდა. ერთს თვალში იყო ფარხის დუქანი,
მეორეში — ბაყლის და საწერილობასი. დღეს ორი-
ვე დუქანს არტემა ამუშავებდა თავის საკუთარი ფუ-
ლვით. არტემამ მრავლის უმრავლესი ეყვანები შე-

იძინა და დიდ ზერებად გადაქცია. ალა არტემამ
ქეთ-კირის სახლიც აიშენა შევნიერი აივანითა და
„საკულოა“ ბაღებით. ეზოც ღამაზად მორთო. თან
არტემას ორი ვაჟი ჰყავს და ორივეს არხენად გომ-
ნაზაში ზრდის. მთელი სოფლის გაელენიანი კაც-
ბიც კი არტემას უთმობენ ყოველისფერს, რადგანაც
სიმიდლის შეძენას შემდეგ, წრეს გადასული გულ-
ფიცხი შექნა.

აი, დღესაც ქოშებზე შემდგარა და ძვირფასი
კრილოვსანიო დაამებულს „ხაზინის“ გვერდით
უდგას მამასახლისი თავისი „სულივით“ და მწერლით.
აქვე, დუქნის წინ, ჯგუფ-ჯგუფად დგას მთელი მრავ-
ლეთის სოფლის ხალხი და ბაასობს, ყაყარობს. აქვე
ბრძანდება „ქნაზი“ შაქროც, რომლისთვისაც სახ-
ლი გაუტეხნათ და „მეწიშო“ დაუპირათ. ერის აღ-
გლოს ავტორის სიტყვითაც, იყო მეტი მეტად საი-
ნტერესო ბაასი. გუთნის დედებს საქვეყნოდაც კი-
ლობა ჰქონდათ ილოზე გამართული. ილას ეს გა-
რემოება ახარებდა და ღამაჩაკვებდა. სხეთა
შორის მან თქვა, რომ გუშინ ჩ — ში ერთი კაცი ცა-
მეტ მანეთიან იაფიჯს (გაძეოლ ბეჭვიანი ნაბადი) ორ
მანეთად აფასებდა და მე საცადელს ერთი მანეთი
არ მივცა ჯინეში, რომ მიყიდა. ამ სიტყვებს ყუ-
რი მოჰყარა „ქნაზმა“ და საქვეყნად მამასახლისის
უთხრა, რომ ქურდი ჩნდება, ოქროულას ბიჭს უნა-
ხავსო. ამ გარემოებითაც გახარებული ილა, რომ
თავის ნაბატონარს ასიამოვნებდა, შინისკენ მიდის.
„ქნაზი“ შაქრო კი მამასახლისის დაედევნება მასთან
სადლის საქველად.

მამასახლისი გიგია, რომლის პურადობის ამბავი
გუბერნიის ქალაქშიაც იყო ჩასული, წელიწადში
ორჯულ მიიცვალა გატარებინებდა სანატორის დროს
მარის მთელ თავადიშვილობას და მარის უფროსს.
ყველაზე უფრო განთქმული იყო გიგიას „ტომბახე-
ბი“ მამასახლისად არჩევის გამო, გიგია სწორედ
მიდარულად იყო ოჯახში მორთული და თვითო-
ნაც წამოსავეკი ვაჟ-კაცი გახლდათ. „ქნაზი“ შაქ-
როც „დამეგობრებული იყო, რასაკვირველია, მასთან
და ხშირად იმასთან მიერთებულად ხოლმე პურს, რად-
განაც მამასახლისის უფასოდ აძლევდა შაქრო საზო-
გადო ტყიდან მერქანს, ქოვას, შემწა-ფინჩსა და სხ...
მიანც ამ ტყის მეტი (თუმცა ისიც საზოგადო მოძ-
მეების იყო, მაგრამ სარგებლობით, ყველაზე მეტს
უფრო სარგებლობდა თავისი მოხერხებით). იმას აუ-
არა გაანდა რა, ისე გაღარბებულიყო. მამა-პაპეული
ქონება სულ ერთიანად გაველანგა და „ქნაზ“ შაქ-
როს „უძვირუანეს ადვილად ან ალა არტემას დუქა-
ნი გახლდათ, ამ მამასახლისის ოჯახი. ამასთანავე
„ქნაზი“ შაქრო“ ბატონ-ქმობის დროიდანვე „პატარა-

ძღობში ნეარდობას“ დაწვეული იყო... და, აი, ახლაც, მამასახლისის დახმარებით, გულით მოწოდინებულია „ოქროულის ჩიძრის გემო ვაილოს და ერთი საღობელივით აქანას“. შაქრის მამასახლისმაც კვერი დაუჭრა და საქმე საბოლოოდ გადაწყვიტა...

გულ-მარტივს ილიას ძნელი „უგლოვინი“ საქმე მოახივებს თავზე. მამასახლისის დახმარებით „ცინაზმა“ შაქრომ“ თავის სახლის გატეხა და „ექვჭების“ მოპარვა უჩივლა სასამართლოში. მომრიგებელ მოსამართლის წინაშე, თარჯიმანის პირით, იღამ აღიარა სრული სიზარებო, მაგრამ როგორც ვარდ გამოსულს იღას ერთმა სომეხმა უთხრა, —სიზარებო აქ არ გამოგადგება, ჩემო ძმაო! ნამდვილ არ გამოადგა და რამდენისამე თვით სიღნაღის საპატიმროში დატუსაღება გადაუწყვიტეს. იღამ ოლქის სასამართლოშიაც კი გადაიტანა აველაცია, რომელიც იმის „აბლაკატი“ სიტყვით, „ქეცასაც კი გახვთქდა“, მაგრამ არა გამოვიდა რა. ილია დაატუსაღეს და მოხუცებული დედა მიისი, ოქროულაც ევლარ გადურჩა ერთად ერთი შვილის გაუმბეღლებით სიმძიმეს: ევლა ეცა და... თქვენი კორე წაიღო.

დარჩა სულ მარტადმარტო პატარა გიგის აპარა მარო, რომელსაც ერთ დამეს შაქრომა და მამასახლისმა სახლის კარები შეუმტვრია. მარომ მორთო კივილი. კივილზე ახლო მეზობელმა კაცმა მიშველება დააპირა და შეიქაქანა... მაგრამ...

— „დათივ, რატომ შენთვის არ დაძღვები! ეხლა შენ ჭუთა გაქვს, რო მაგოდენასა ჰყვირ? კაცმა იცნო ხმა და მაშინვე შეგბრუნდა შინ.“ „საბრალო მაროს კივილი ცანა სწევებოდა, მაგრამ მიშველება ევრავინ გაბედა. ეს კივილი მაროსაგან პირველი და უკანასკნელი იყო. შემდეგ აღარავის გაუგონია იმი-სგან კივილიო.“

სოფლის ალალი ახალ-გაზდა ილია გამოუთქმელის ზიზრით შესცქეროდა სატუსაღოსა და ტუსაღებს. სიცოცხლე გამწარებოდა და პატარა ბაღლივით გული ამოუჯვდებოდა და მაღალი ხმით მწარედ მოსთქვამდა. ჩვენს ტუსაღს დღისით ცოლ-შვილისა, დედისა და კარ-მიდამოს დარდი არ აუყენებდა და ღამე კიდევ სიზმრებმა მოსწყვიტეს წელი. თითქმის გავიყდა კაცი... მაგრამ გაიარა ხანმა და იღას ღრმა მწუხარებაც თან წაიღო. წამბილწველი ზედ-მოქმედება იქონია სატუსაღომ და ტუსაღთა ცხოვრებამ ილიაზე. თანდთან შეეჩვია პატიმრებს, გაიწრა ყველანი კარგად, ისწავლა თათრული ლაპარაკი და ბაიათები, რადგანაც ძლიერ დაუახლოვდა და დაუმეგობრდა ერთს თათარს, ცინალას.

შემდეგ ავტორი წყლზე წასულ სოფლის მანდილოსნებს აღაპარაკებს, საიდანაც სჩანს, რომ

ილია განუთავისუფლებიათ საპრობილიდან, მოსულა შინ და თავის ცოლზე მოუწესრია მამასახლისისათვის. მამასახლისისათვის იმ წამსვე ხანჯალი ჩაუცია მუცელში, ცოლი კი გაულახავს და გაუგდია. მას აქეთ ილია აღარავის უნახავს. მრავლეთში თათარს დაყონაღებია და ბნელოდ ქცეული, ყანაღად გავარდნილა. მარდილოსნები სწუხან, რომ იღამ არ იცის უმთავრესი დანაშაულის „ცინაზმა“ შაქრის ამბავი, რომელიც „ძალიათ მოჰხადა ნამუსი“ და მამასახლისთან „ერთი ი შაქროც უნდა მიეყოლებინაო“... ბნელო შეიქნა საშინაო და თეჯარ დამცემი ყანალი. ახლა იგი სულ სხვა ნიარად არის გამოწყობილი და სხვა გვარის სულის პატრონია. მთელი ვაღმა და გამოღმა მხარა შიდა კახეთისა, მთელი ალანის მდიდარი და ტურეჯ მინდორ-ცელი და გარეთ კახეთს ბნელოსა და ჩმის აშხანაგის თათრის საბურთალო შეიქნა. მთელი კახეთი შეიპყრო შიშმა და კანკალმა და ბნელო ესიზმრებათ. ბნელოსაც ხომ ერთი წამიც ვერ გაუძლია, ცინაღზე მოსდის გული, თუ ვინმესი ატრეება და გაუმბეღლება დაუგონადა. „ყველანი—მთელი დუნია ურევია ჩემ გაუმბეღლებში და ყველას ჯავრი უნდა ამოეიყარო!“...

მარიკა კი, რომელსაც ძალიად ახადეს ნამუსი და წილად ზედა ქმრის ოჯახიდან გაგდებდა, თავის სახლში წასვლა და იქიდანაც გამოეცემა, ძალი-უნებურათ გარუსკობება, კეკლად სიონათლება და ერთ მეღვლე სომეხს გაჰყვებოდა ღირსაღში. იქიდან „სიღნაღელმა“ ბიჭებმა დიდი ყოფით წაიყენეს ტფილისში“. გზაზე, იგრის ხიდის ტუქთან, საღვანაღვ გაჩნდა ბნელო, ეყვების სისწრაფით მივირდა მარიკას და დაუშინა მათრახები თავსა და პირში. ბნელოს მეორედაც მიეცა შემთხვევა „შეყროდა“ მარიკას ტფილისში, აპარების ახლოს „სახოგადო ქალღმერთი“. აქ იგრის ხიდთან გალახულმა, ჯავრად ჩაყოლილმა მარიკომ აიღინდა ჩამოსძახა ბნელოს უკადრისი სიტყვები, მაგრამ ბნელომ ერთი შეშხნდა, მიუფურთხა და გაუღდა თავის გზას...

ბნელოს ყანაღად გავარდნის ამბავი მთავრობამდის მივიდა და ბოქაულები დაადენეს, მაგრამ ევრა გაწყეს-რა. მრავლეთში შიგვიდა თვით მარხის უფროსი და მომრიგებელი შუამავალიც. მთავრობის წინაშე „ხალხმა ერთხმად“ ისურვა ბნელოს გადასაღება... ბნელომ მწარედ ამოიოხრა და სთქვა:

— ეჰ, თუ აქ ვერ ამოეიყარე ჯავრი, საიქმოს მოესთხოვ პასუხს, ვინც მე ვერ საქმე გამიხადე... მაგრამ ბნელოს მაქროზე დამუქრებას ყური არავინ ათხოვა, განაჩინი შეუდგინეს, ბნელოც იმ დღესვე დაიჭირეს და საუკუნოდ გაისტუმრეს ციე ბნელებისკენ.

(შემდეგი იქნება) ხომოდულ

რიგოზრ ამენდა გელათი?

ქრონიკები თ. ურდნაის მიერ გამოცემული

გელათის მონასტრის ზედწარწერათა განსახილველად წავედი, მე მაშინ ვარდა ხუროთ-მოძღვრებითი გეგმებისა და ბროსის გამოკლევის სხვა წერილობითი საბუთი არა მეჭირა რა ხელში. მას აქეთ ბეერი ახალი წერილობითი წყაროები აღმოჩნდა, რომელნიც ამოწმებენ მაშინდელს ჩემ მიერ გამოთქმულს აზრს საზოგადოთ. მაგრამ რაკი ახლა უფრო მეცნიერულად შემუშავებული გეგმები მაქვს ხელში და ამასთანავე უფრო ვრცელი ქართული წერილობითი საბუთებიც, ამისთვის ვეცდები, რამდენათაც ვაჭრის ჩემი მიხედვით, უფრო დაწერილებით გამოვარკვიო გელათს ტაძართა აშენების საქმე სხვადასხვა მეფეების ხელში.

გელათის ეკლესიების ამგებელთა გამოსაცნობად პირველი ალაგი უჭირავს ხუროთ-მოძღვრებისა და მხატვრობის ისტორიულს მეცნიერებას, რაკი რომ ჯერ კიდევ ისეთი წერილობითი საბუთი არა აღმოჩენილა რა ქართულს ენაზე, რომელიც თანამედროული იყოს და პირდაპირს ამშენებელს უჩვენებდეს, ხოლო ხუროთ-მოძღვრების და მხატვრობის საზოგადო ისტორიას ამ ბოლოს დროს დიდი ნათელი მოჰქონა საქართველო-სომხეთის ეკლესიათა გეგმების შესწავლამ. დიუბუამ, ბროსემ და ამ ბო-

ვადტანილი და საკუთრად ამ სტილის ბუდე დღესაც იპოვება—საქართველო და სომხეთი, ასე რომ საქართველო-სომხეთის ეკლესიის ნაწარმეების შესწავლამ მართლაც ახალი ნათელი მოჰქონა მეცნიერებას. ამ შემთხვევაში საქართველოს ძველი ეკლესიის ნაშთები მიანიც საკვირველს მდიდარს მასალას იძლევა ქართულ-რომანულის სტილის თანდათანობითი განვითარებისას. ამ ნაშთების წყალობით შესაძლებელია მეცნიერი მიხედვს ასის წლის განმავლობაში რამდენად განვითარებულა და გამოვალგებულა ქართული ხუროთ-მოძღვრების გეგმა და ქანდაკი. ყოველ საუკუნეს თავის ხუროთ-მოძღვრებითი სტილი ჰქონია და რაკი ამ მიხედვით შე-

გვიძლია შევხედოთ რომელი საუკუნის კვალი ატყეია ამა-და-ამ ტაძრის გეგმას, მაშასადამე ისიც შეგვიძლია გამოვიცნოთ იმ საუკუნეში რომელი მეფეები ყოფილან და დაახლოებით რომელს მეფეს უნდა აშენებინოს ესა-და-ეს ისტორიული ძეგლი.

წმიდა მეფე დავით აღმაშენებელი

ლოს დროს პოლიეგრაფმა რეკონდაკამა დიდი ღვაწლი დასდევს თავიანთ გამოკლევით ხუროთ-მოძღვრების და მხატვრობის ისტორიულს მეცნიერებას. იმათ მიერ შეკრებილი გეგმები საქართველო-სომხეთის ნაშთებისა და მათი აწერილობანი ცხადად ამტკიცებენ დიდ მნიშვნელობას საქართველო-სომხეთის ძველის კულტურისას კაცობრიობის მეცნიერებისათვის. მათ გამოკლევას შემდეგ ევროპან მეცნიერება დარწმუნდა, რომ რომანული და გოთური ხუროთ-მოძღვრებას პირმო სტილი აზიიდან ყოფილა ევროპაში

შედგენილი გეგმები საქართველოს ტაძრებისა, ხმა-რობს შედარებისათვის მეთოდს, ასწორებს მათს შეცდომებს და მათ გვერდით თავისი გადმოღებული გეგმებიც აქვს მოტანილი ჩვენ ავიღოთ გელათის ეკლესიების გეგმების შესაბამისებლად, ბედის ტაძრის გეგმა მეთუ საუკუნისა და ქუთაისის ტაძრის გეგმა მეთუთომეტე საუკუნისა.

*) Материалы по археологии Кавказа, выпускъ III, Москва 1893 г.

თუმცა ბედიის ტაძრის აშენებას მიაწერენ ბაგრატ მესამეს, რომელიც ამავე ეკლესიაში დამარტულდა ქართლის ცხოვრების მოწმობით, მაგრამ მის ლიპაის და ქუთაისის ბაგრატის ტაძრის პლანს შუა დიდი განსხვავებაა, ასე რომ ჩვენის აზრით ბედიის ტაძარი უფრო ძველია და მისი დაფუძნება უფრო უნდა მიეწერებოდეს ბაგრატის პაპს გიორგი მეორეს, აქანაშეთის მეფეს, ვიდრე თვით ბაგრატს, როგორც აქამომდე ამტკიცებენ. ამას მოწმობს მისი სადა ჯვარის სახე, რომლის აღმოსავლეთის კედელი გარედან ბრტყელია და არა სამ-სატრაპეზო რკალად გაყოფილი, როგორც ბაგრატის ტაძარი ქუთაისში. ბედიის ტაძარს არა აქვს აგრეთვე ჩრდილოეთის და სამხრეთის საჯვარეთინო მკლავები ძალიან გამოჩეული, ანუ დადგომებული დერეფნებად, როგორც ქუთაისის ბაგრატის ტაძარს. ბედიის ტაძრის შესახებ აი, რას ამბობს პოლიევანოვი: „მისი გარეგანი შემკულობა გამოაყენილია მცენარის ფოთლებითა, რომელიც ქანდაკით ჩაბოლოებული არიან გრეზილებში და ამას ატყეია ძალიან ძველი დროის კვალი ქანდაკის ხელობისა... ყველა ქანდაკებრივი ფორმები და ზოლები, ქვზე მოჭრილი, მოგვაგონებს უფრო აღმოსავლეთის ასურულს ხელობას და ამასთანავე ატყეია აღგაზნებრივი თავისებური კაცქსიის (ესე იგი ქართულის) ხელობის კვალი.“

ახლა გავხილავთ ქუთაისის ბაგრატ მესამის მიერ აშენებულს ტაძარზე. მას იგივე კარგი მასულია და მოკვეთილი ტიპი აქვს ჯვარის სახედ, როგორც ბედიის ტაძარსა, მხოლოდ აშკარად განიჩრქევა ამ ტაძრისაგან მითი, რომ სამხრეთისა და ჩრდილოეთის ტაძრის მკლავები, შესასვლელი (დერეფნები) ძალიან გამოჩეულები აქვს, იმდენად გამოჩეული არიან, რომ მისი სამხრეთის ფორნტონიან მკლავში, ესე იგი დერეფანში მთელი მოზრდილი ეკლესია არის ჩვენ დროში აგებული. რაიც შეგებდა მის ქანდაკს, იგი ძალიან რთულია: სვეტების თავებზე და ნახევარ თავლების სვეტებზე გამოქანდაკებული არიან ერთმანეთთან მებრძოლი ეფემები, დევები, ფრინველები; გრესილებების ქანდაკში ჰერაბობს მცენარის სახეები და ეს ყოველივე ამტკიცებს ქანდაკური ხელობის წარმატებას შემდეგ საუკუნეში.

ახლა რომ შევადაროთ ბედიისა და ქუთაისის ბაგრატის ტაძრის გვიგნები გელათის ტაძრების გეგმებს, ცხადად დაგვიხატება თვალ-წინ, რომ ბედიის ტაძარი მოგვაგონებს გელათის წმინდის გიორგის ეკლესიას და ქუთაისის ბაგრატის ტაძრის გეგმა გელათის ლეთის-შობობის დიდ ტაძარს, მაშასადამე უნდა ვთქვაოთ, რომ გელათში წმინდა გიორგის ეკლესია დაწყებულია ბაგრატ მესამის პაპის, აფხაზეთის მეთვის გიორგისაგან მთავრ საუკუნეში; ხოლო გელათის ლეთის-შობობის ტაძარი დაწყებულია უფრო გვიან ბაგრატ მესამის მეუობის დროს მეორეთომეტე საუკუნეში. თვით „ქართლის ცხოვრება“ აფხაზეთის მეფე გიორგის — ბაგრატ მესამის პაპს — აი, როგორ ისინებენ. „ესე გიორგი იყო ლეთის მოწმე და მთავარული, ჰაეროვანი, მხნე, ახოვანი, მოწყალე, უხვი კლესიასა; მტყუპული, და ქერე-ობოლთა შემწყნარებ.“ თ. ჟორდანიას მიერ გამოცემული ქრონიკები

კლავად ნათეს ჰყენს ამ დასკენას, როცა მოჰყავს შიომღვიმის წიგნიდან, რომელიც ყოფილა 1270 წელს დაწერილი, სია ქართველთა დედოფალთა: „ელენისი, გურანდუხტისა და სხვთა აღაქეში. ამ ელენეზედ თ. ჟორდანიამ ამტკიცებს, რომ „იგი უნდა იყოსთა კლი აფხაზეთა ჩვეის გიორგი II († 996 წ.)“. შესაძლებელია ეს დასკენა მართალი იყოს და ამ ელენეს წილი ედევას ბედიისა და ამის წმინდის გიორგის ეკლესიის აშენებაში და პაპს გამოა მისი აღაქეპიე ყოფილიყოს სხვა შემდეგ დედოფალთა შორის გაწესებული.

გელათის დიდ ტაძრის ლეთის შობობისას რომ ჩამოვყავთ მიწვებული სამარხა ეკეტრები, ჩამოვლიც ძალიან აუწვავებენ მას გეგმის სილახავეს, ერთ-არსებას — ისინი მიუკლივლილთა შემდეგ საუკუნეში უნდა იყოს მიწვებული — მაშინ თქვენ წინაშე უნდა წარმოსდგას სრული სახე დიდებულის ბაგრატის ტაძრის, თავის შორს გამოჩეული ჩრდილო-სამხრეთის ჯვარედინა მკლავებითა. დიდ გელათის ტაძარი რომ ბაგრატ მესამის მიერ († 1014 წ.) აშენებულია, ამის დამამტკიცებელი საბუთია სხვათა შორის ერთი კედლის ზედწარწერა უნდა იყოს შიგნით ტრაპეზში. ეს ზედწარწერა უწინ დამალული ყოფილა გარჯის ზედ წასმით, რომელზედაც უფრო ახალი მხატვრობაა. დროთა ვითარების გამო ეს გაგი ჩამოცივნილა და მას ქვეშ აღმოჩნდა უფრო ძველი წარწერა, ზოგი ამოკითხული ბრძესს მიერ და დაწარჩენი მე ამოკითხეთ: *). „ჰოი, აღიდენ ლმერობან მეფობა ბაგრატ... ამინ“. თვით აკადემიკოს ბროსე ამტკიცებს, რომ ეს ზედწარწერა, ნაპოენი გლმსილს გაჯს ქვეშ, უფრო ძველია დროის უნდა იყოსთა, ვიდრე გელათის კედლის მხატვრობებია. რაკი ეს ასეა, გმუ ახლა უნდა ვიკითხოთ, რაღა უნდა იყოს ამ ტაძარში დავით აღმაშენებლის მიერ აშენებული? ამს პასუხს ვაძღვეს თვით „ქართლის ცხოვრებამა“ შემტანილი სტომები და თ. ჟორდანიას ქრონიკები.

„ქართლის ცხოვრებამი“ (I ნაწ. 239 გვ.) სწერია: „დღესა აღესებასა... მოხენდა რისხვით უფალმან ქვეყანასა და შექრა ქვეყანა საფუძვლითურთ ესეოდენ სასტკად, ვიდრემდის მითანი მალაღნი და კლდენი სასტკანი მყარნი სახედ დიდებისა დავიდნეს, ქალქანი და საფელნი დიარღენს, ეკლესიანი დაეკურს...“. ეს მოხდა აფხაზეთა ქრონიკის მოწმობით 1089 წ. დავით აღმაშენებლის გამეფების დროს (ქრონიკები, გამოცემული თ. ჟორდანიას მიერ 226 გვ.).

გასაკვირი არ არის, რომ თვით გელათის ლეთის-შობობის ტაძრის გუმბათიც ამ დროს ჩამოვარდნილი იყო. მაშასადამე ნამდვილზე ახლოს უნდა იყოს ამ ტაძრის ხელმეორედ აშენება დავით აღმაშენებლის მიერ. თითქოს ამ ჩვენს აზრს „ქართლის ცხოვრებამი“ I ტომი, 243 გვერდი ამტკიცებს: „ადილსა ყოვლად შეწერისა და ყოვლად უნაკლულსა;

*) ისილე „Древности Восточныя“ Т. I, выпуск II.

რომელსა შინა ვითარცა მეორე ცა** გარდაართხა ტაძარი ყოვლია წმინდისა (უნდა იყოს ტაძარსა ყოვლია წმინდისა¹), რაბამ ჩამე აღმატებული ყოველია წმინანდლთა ქმნილობისა². აქ ცხადად ხანსა, რომ დავით აღმაშენებელს მეორე ცა, ესე იგი გუმბათი მეორედ ვაღუყვანია ლეთისმშობლის ტაძარზე, ბევრთა უკეთესი, ვიდრე წინათ ყოფილა. ამ დასკვნას თითქოს უფრო ამაყებობს აღმანადებების გუჯარი, განახლებული ბაგრატ მეექვსეს მიერ მეთათხმეტე საუკუნეში. იმ გუჯარში სწერია, რომ დავით აღმაშენებელი გელათის ტაძრიდან გადმოვიარა და დამიტერაო. საფიქრებელია, რომ დავით აღმაშენებელს მოუსურვებია მუშაობის დაწყების დროს ძველი გუმბათის საფუძელის დათვალიერება, ასულა ტაძარზე, მაგრამ უზედღერობა შემთხვევია.

ძველის წერიდან ვცნობთ, რომ დავით აღმაშენებელს თავისა და თავის შთამომავლის სამარხათ ნდომებია გელათის ტაძრის გადაქმნა, მაგრამ სამარხი-ეკლესიის მიშენება ვეღარ მოუსურია და ამის დათმარება თავის შვილის დიმიტრისთვის მიუდღვია. მამასადამე გელათის ლეთისმშობლის ტაძრის სამარხი-ეკლესიები დიმიტრის მიერ უნდა იყოს მიშენებული.

ამ სახით ხუროთ-მოძღვრებითის მეციერების ძალით და ღღემლის აღმოჩენილის წერილობითი საბუთების საშუალებით ირკვევს შემდეგი: 1) გელათის მონასტრის შენება დავით აღმაშენებელზე ერთი საუკუნით კიდევ უფრო ადრე უნდა დაწყებულიყოს, 2) ამ მონასტრის ეტყობა კვალი გიორგი აფხაზთა მეფის მოღვაწეობისა, მისი შვილის შვილის ბაგრატ მესამისა, დავით აღმაშენებელისა, დიმიტრი მევისა და მათთა შთამომავალთა ბაგრატ მესამის იმერეთის მეფის დროამდე, მეთექვსმეტე საუკუნემდის. 3) ეს მონასტერი ყოველია, მეთუ საუკუნოდან დაწყებული, სრულიად საქართველოს მეფეთათვის სახელგანთქმული ლაქია, რომელიც თანდათან მდიდრდებოდა მეფეთა შეწირულობით ჭმწიკვარბართა ნაწარმოებით.

ერთადერთ ამ გამოკვლევას ერთ ზედწარწევით, რომელიც იპოვება ეკლესიაზე დაწერილი იოანე ოქროპირის სახარების თარგმანში:

„ჩ. ყ. მ. გ. წელსა ოქტომბრის კ. გ. დღესა ცათამბავსს გუენათის მონასტრის მოკვედი ბრძანებითა ეპისკოპოსის ნიკოფორესათა და ოცდაოთხიდან ამ მონასტერში დაეყუდა და აქამომდე წარეიკითხებ ეს წმინდა სიბრძნით აღსავლ სახარების თარგმანი. ნეტავი მას, ვინცა ამა წმინდა მონასტერში მოსულა მეთათხმეტესა და მეთათხმეტესა საუკუნესა, განუხილავს დიდა საწიგნე გუენათისა. მას შემდეგ მრავალი წიგნი გამოუხვითა წმინდა მონასტრიდან და საწიგნე დაცარიელბულა. მუჯელი ოქროპირ წერეთელი.

***) თ. ყორღანას ამ ჯგუფის შესახებ ვითამცხს წარუბს „ქართლის ცხოვრების“ ტექსტს: „მეორე ცა კი არ უნდაო, არამედ უნდა იყოს „მეორეცა“, ესე იგი მეორე ეკლესიაა დაქმნა; ძველან ბერად სჯობანა ხსი თ. ყორღანას ასეთ უნებს ვაქმნა, რადგან თავს დახუბებდას.“

ამ პირზე დიბ. ბაქრაძე სწერს შემდეგ შენიშვნას: „ოქროპირ წერეთელს, რომელიც ამ ათის წლის წინად (1865 წ.) გადაიყვალა, პირადი ენობილი, როგორც მალაი ჭკუის პატრონს და ძალან განსწავლულს ქართულ ენაზე. სამწუხაროდ მისი ახრი გელათის მონასტრის საწიგნეს გაცარცხზე სრულიად მართალია.“ (Древности Восточной т. I, Выпускъ II.)

გ. წერეთელი

ტ ა ს ა
(მ თ ხ რ ა ბ ა).
VII.

ასო ლამაზი იყო; ამასთან დიდი მზითვის პატრონი და, რასაკვირველია, მისი გიმაზნიიდან გამოსვლა და სოფელში დაბინავება შეუნიშნავი არ დარჩებოდა ახლო-მახლოს მყოფ საცოლელ ყმაწვილობისთვის. ესენიც მაშინვე გაჩნდნ ხომში და ცდილობდენ თავი მოეწონებინათ ტასოსთვის. ვამებს უნდოდა, მალე გათხოვილიყო ტასო, რომ ქმარსა და შვილებს დაეციქვინათ მისთვის წარსული უსიამოვნება და, თუ კი ესმე მაიწონებდა და შეუყვარდებოდა, რასაკვირველია წინააღმდეგი არ იქნებოდა, ბევრი კარგი თვალიშვილი და სახელ-განთქმული აზნაურიშვილი შეგვლია ტასოს, მაგრამ ტასო ყველას უარს ეუბნებოდა. ვამებს არ მოსწონდა ტასოს უარი, მაგრამ რას იზამდა? ამ ნაირად მიდიდა დრო, ტასო თანდათან იზრდებოდა, თანდათან იზღებოდა ვარდივით, შენიგრდებოდა, მაგრამ გათხოვებაზე კი მხსაც არ იღებდა. როცა მამა დაიწყებდა ამაზე ლაპარაკს, „რა დროს ჩემი გათხოვება“ო იტყოდა წყნით და ვამებსც მაშინვე მხას ჩაიკმენდა. ამასობაში გავიდა რამოდენიმე წელიწადი; საცოლო ყმაწვილები მოთმინებლად გამოვიდენ ტასოს საქციელით და თავი დაანებეს. ზოგმა სხვაგან მოსძებნა თავისი საფერი, ზოგი ჯერ კიდევ ცხებდა, მაგრამ ტასოს აღარავინ ეკარებოდა. ისინი გულის ჯავრს იმითი იყრიდენ ტასოზე, რომ დასცილნოდენ, უბატოურ ლექსებს თხზავდენ მის შესახებ, საძაღელ სახელმეს არქმედენ, საზიზღარს რამეებს უფრებდენ და თავს იტყვედენ.

მხოლოდ ერთადერთი კოსტა მახარია არ მოსწორებია ტასოს. ამისი მიზეზნი ის იყო, რომ კოსტას გულწრფელად უყვარდა ტასო, უყვარდა ნამდვილი სიყვარულით; უყვარდა იმისი ღირსება-წაკლდევერებით და არა მისი სილამაზე და სიდიდრე, როგორც სხვებს. კოსტამ დიდხანს მშადა თავის გულში ტასოსადმი სიყვარული, დიდხანს; მას უნდოდა ჯერ პირიქით ტასოსთვის შეეყვარებინა თავი და მისგან დაწყებულიყო საქმე, მაგრამ ტასო მხოლოდ ისე ექცეოდა, როგორც კარეს მეგობარს, როგორც მძანს და ამხანაგს, თუმცა მწედა, რომ კოსტა არ ჰგავდა სხვა ყმაწვილებს, რომ მისი სიყვარული ქეზმარეუ და უნაგრო იყო. დიდხანს ჰქონდა გულში ჩამარბული კოსტას თავისი გრძნობა, დიდხანს, მაგრამ ბოლოს მოთმინება გამოიგლია და გაუქმლანა თავის საციურელს თავისი გულის პასუხი. ჩვენ ვით-

ტი, რა პასუხი მიიღო კოსტამ ტასოსაგან; ვიცით, როგორ შესწუხდა ორივე: ერთი მიტოვდა, რომ ერთად ერთი ძაფი, რომელიც მას აკავშირებდა ქვეყანასთან, როგორც თვითონ სთქვა, მაშინ გაწყდა: მეორე კი იმტოვდა, რომ ჰხდებოდა სხვის ტანჯვას; იცოდა, რომ წამალი ხელით ჰქონდა და მიცემდა კი არ შეეძლო. მას შეეძლო გავხდენიერებინა ის კაცი, რომელსაც ისე საშინლად უყვარდა და ის კი აუბედურებდა მას. საბარალო ტასა! თითქოს განგებოდა, ეს მეორედ ჩაადგო ბედმა იგი იმისთანა საშინელს მდგომარეობაში; ეს მეორედ შეიქნა იგი თავის უნებურად სხვისი ტანჯვის მიზეზად!..

VIII

დაბა ხობიდან შორს, მთაში, ცხოვრებდა ძიძა კოსტასი, მავა, თავისი სამი ვაჟით. მავა განთქმული იყო მთელს ზუგდიდის მაზრაში, როგორც ექიმი და გამოცდილი ღვინა-კაცი; მისი ვაჟები კი ცნობილი იყო თავისი სიმარჯვით და ვაქცკობით. კოსტას ღვინა და მამა არ ჰყავდა, არც და და ძმა. ღვინა და ძმებდა თავის ძიძასა და ძიძაშვილებს უყუარებდა. მავასა და მის შვილებსაც კოსტაც უყვითესი არასდროს განაზღაურებდა, რომ საჭირო ყოფილიყო, ოთხივე ღვინა-შვილები მზად იყვნენ ცეცხლში დამწვარიყვნენ მისთვის. ყოველთვის, როცა რამე შეაწუხებდა კოსტას, ან ავად გახდებოდა, ან რამე უსიამოვნებდა შეიმთხვეოდა, მაშინვე მიაშურებდა ხოლმე თავის გამზღვრებს და, უმჯობესად, თუ ავად იყო, მოაჩერებდა მავას წამალი, თუ შეწყუბუცებული, გაამზიარებოდა ძიძაშვილებთან დროს გატარებდა.

ახლაც იმით მიჰპაჩოთა კოსტამ.

მავამ და მისმა შვილებმა იცოდნენ კოსტას სიყვარულის ამბავი და შეხებდნენ თუ არა მის ფერმიხილვის, ნაღვლით საცემ სახეს, მაშინვე იგრიძნენ, რომ საქმე ცუდად იყო.

— შვილო, თუ ასე გიყვარს ის საბაგელო, ისა, ძალით წამოგიყვანათ და ის იქნება, უთხრა მავამ კოსტას, როცა ამან უთხრო თავისი უყვანსკელი გამოთხოვდა ტასოსთან, და ვადახვედა თავის შვილებს, დარწმუნებულმა, რომ ისინი, თუნდ ამაღამვე მოიყვანდნენ ქალს.

— დემითიანო, კარგი იქნება — სთქვეს მავოს შვილებმა.

— არა, არა; ძალით მოყვანილი ცალი მე არ მინდა. მე მიყვარს ტასო და მინდა; იმასაც ვუყვარდე... დაიწყო კოსტამ.

— როცა ჯვარს დაიწერ, იმასაც შეუყვარდები, ვაწყვეტიდა მავამ: — ჩვენ არც კი გვენახა ხოლმე ჩენი ქმარი ჯვარის დაწერამდე, მაგრამ ჩვენ რომ გიყვარდა, ისე ახლანდლები ვერსაღეს ვერ შეიყვარებენ.

— არა, ძიძა, არა... მავას ნუ მეტუნებები, თუ გიყვარდე, სთქვა კოსტამ და ღრმად ამოიხიზა.

— შენი ნებაა, შვილო, თუ სულ და ივიწყებ იმ გომბიბოს, კიდევ უყვითესი იქნება... ქალის მეტრა არის? იმისთანა ქალს გიშოვით, რომ მეორე არ იყოს ოღონდში... კიდევ უნდაა რაღაც ვთქვა მავას, მაგრამ შეატყო, რომ კოსტას საშინლად აწუხებდა იმაზე ლაპარაკი და მიატოვა.

ამას შემდეგ აღარ მოუკონებიათ კოსტასათვის

ტასოს ამბავი და, როგორც ღვინა, ისე შვილები ცდილობდნენ, გაემხიარულებინათ როგორმე საყვარელი გაზრდილი, ცდილობდნენ, მაგრამ ამაოდ. კოსტა თანდათან უფრო შესწუხდა და შესწუხდა, ბოლოს იქამდე მივიდა, რომ აღარც ჰკმად, აღარც სკამდა, აღარც ეძინა, აღარც მზას სცემდა ვისმე. კოსტას რომ ასე ჰხდებოდნენ, მავა და მისი შვილები ტანჯვას საზღვარი აღარ ჰქონდა. იმათ არ იცოდნენ, რა ეწინა, როგორც შეგვითხრო თავის საყვარელ არსებისათვის? იცოდნენ წამალი, მაგრამ ხელი არ მოუწვდებოდათ იქამდის და ეს გარემოება უფრო აწუხებდა მათ.

გავიდა ამ ნაივად რამოდენიმე კვირა კოსტა უარესად და უარესად იყო: მიწიდან ამოღებულს დაემგზავსა, ძვალ-ტყავად ვადაიქცა...

— არა, თუ რამე არ მოგაგვირთს, არ შეიძლება, უთხრა ერთხელ მავამ თავის შვილებს: — როგორც ეტყობა, კოსტას უმი ქალიად სიცოცხლე არ შეუძლია. სიყვარული ბევრნაირია: ზოგიერთი სიყვარული, მოშორდება თუ არა ერთმანეთს ქალი და კაცი, მაშინვე ჰჭრება. თვითონ შორს, გულიც შორსა, ნათქვამია ამისთანა სიყვარულზე. კოსტას სიყვარული კი ასეთი არ არის: ჩამდენიც დრო მიდის და ვერ ჰხვდება თავის საყვარელს, იმდენი უფრო ძლიერდება... თუ რამე არ მოგახებრებო, კოსტა კლექში ჩაგარდება და... აზრი ვეღარ დათავა მავამ და ის, რაც ენამ ვერ გამოსთქვა, თვალმბმა სთქვეს იმით, რომ რამოდენიმე ცხელი ცრემლი გადმოაფრქვეს.

— მე წავალ იმ გომბიბოსთან. ეგებ შეგებრანოლს და წამოჰყვებს კოსტას, სთქვა თვლების წმენდის დასასრულდ მავამ.

— შენ კი ნუ წახვალ, ბარემ აქეთ მოვიყვანოთ ქალი, სთქვა უფროსმა ვაჟმა: — შენც აქ იქნები და კოსტაც; თუ ნებით დაიწერა ჯვარი, ხომ კარგი და თუ არა, ჯანდაბან მისი თავი! გულის ჯვარის მინც ამოვიყვანო და მერე, რაც მოგივია, მოგივიციდე! კოსტა ხომ მინც კვდება და ჩვენ რაღად გვინდა ჩვენნი თავი?..

— სწორეთ ასე აჯობებს, სთქვა საშუალომა: — თუ ნამოსთ აქვს, რა კი აქ მოვიყვანოთ, მერე უფრო აღარ უნდა სთქვას ჯვარის დაწერაზე.

— მე ეიცნობ ერთ მოგამაგირეს ვამებისას; ფოთში ვართ ერთად ნაყოფით და ყველათვის აღვიღო მოგახებრებ, სთქვა უმცროსმა.

— ძალიან კარგი, შვილებო, დასთანხმდა მაკაცო. — მართალია, ძნელი საქმეა, მაგრამ რა გავწყობა? ეგებ მიმერთმა მოგვხედოს და საქმე კარგად დატრიალდეს!..

მაშ, მე ამაღამ წავალ ხობს და შევედგები საქმეს! სთქვა უმცროსმა. ყველანი დავითანხმენ და ისიც წაიდა ცენის შესაჯამად.

— სანამ ქალი აქ არ ვეყოლება, კოსტას ნუ-რასთვის ვეტყვით, დაბოლოვა მავამ საუბარი, რაზედაც ავითოვე ყველა თანახმა გაუხდა. მავა დარწმუნებული იყო, რომ ჰნახავდა თუ არა ტასოს და მოუწყვებოდა კოსტას ამბავს, გამაოცლებინებდა აზრს და დაითანხმებდა კოსტას ცოლობაზე.

(შედეგი იქნება) დავა შეგველო
 რედაქტორ-გამომცემელი ან. თ.-წერეთლისა.